

**ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η χρήση χαρτών ακρόασης για τη διδασκαλία της ενεργητικής ακρόασης του έργου «Ο Καρυοθραύστης» του Pyotr Ilyich Tchaikovsky σε μαθητές με περιορισμένη μουσική εμπειρία και γνώση. Συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση και διδακτικές προτάσεις.

ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

A.M. 19022

Επιβλέπουσα: Δήμητρα Κόνιαρη, Ε.Δι.Π. ΤΜΕΤ

Μέλος εξεταστικής επιτροπής: Ευαγγελία Σπυράκου, Ε.Ε.Π. ΤΜΕΤ

Θεσσαλονίκη 2023

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Η χρήση χαρτών ακρόασης για τη διδασκαλία της ενεργητικής ακρόασης του έργου «Ο Καρυσθραύστης» του Pyotr Ilyich Tchaikovsky σε μαθητές με περιορισμένη μουσική εμπειρία και γνώση. Συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση και διδακτικές προτάσεις.

The effect of music listening maps on elementary students' understanding of orchestral music. The example of Pyotr Ilyich Tchaikovsky's "The Nutcracker". A systematic review and teaching suggestions.

Copyright © Γρηγοριάδης Παναγιώτης. 2023.

Copyright © Grigoriadis Panagiotis. 2023.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση αυτής της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Στον ανιψιό μου Χρήστο,
που από τους πρώτους μήνες της ζωής του
μας έδειξε τις μουσικές του προτιμήσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ABSTRACT.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	8
1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ.....	9
1.1. Η λειτουργία της ακρόασης και η σημασία της στη Μουσική τέχνη.....	9
1.2. Ορισμοί: Τι είναι η ακρόαση και σε τι διαφέρει από την ακοή	9
1.3. Η μουσική ακρόαση.....	10
1.3.1. Ενεργητική και Παθητική μουσική ακρόαση.....	10
1.3.2. Η ενεργητική ακρόαση ως βασική οδός για την κατανόηση ενός μουσικού έργου.....	10
1.4. Η διδασκαλία της μουσικής ακρόασης σύμφωνα με τις οδηγίες του νέου Προγράμματος Σπουδών για τη Μουσική.....	11
1.5. Ο χάρτης ακρόασης ως βασικό εργαλείο για την ενεργητική ακρόαση.....	13
1.5.1. Μορφές του χάρτη ακρόασης.....	14
1.5.2. Τι μπορεί να περιλαμβάνει ένας χάρτης ακρόασης και πού μπορεί να χρησιμοποιηθεί.....	15
1.6. Η Σουίτα «Καρυοθραύστης» του Pyotr Ilyich Tchaikovsky.....	16
1.6.1. Περιγραφή της Σουίτας «Καρυοθραύστης».....	18
1.6.2. Η χρήση της Σουίτας «Καρυοθραύστης» στο μάθημα της μουσικής και σε δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης.....	19
1.6.3. Έρευνες ενεργητικής ακρόασης που χρησιμοποιούν ως παράδειγμα μέρη της Σουίτας.....	21
1.7. Περιορισμοί της χρήσης του χάρτη ακρόασης.....	23

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΕΡΕΥΝΑ.....	25
2.1. Στόχοι της έρευνας.....	25
2.2. Μέθοδος της έρευνας – διαδικασία.....	25
2.3. Αποτελέσματα της έρευνας.....	26
Πίνακας 1. Συνοπτικός Πίνακας χαρτών ακρόασης για τη Σουίτα «Καρυοθραύστης» του P.I.Tchaikovsky.....	28
Πίνακας 2. Αναλυτικός πίνακας με τους χάρτες ακρόασης που εντοπίστηκαν σε ιστοτόπους, ιστολόγια (blogs)και Google Drive.....	29
Πίνακας 3. Χάρτες Ακρόασης στο Youtube.....	33
3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	41
3.1. Ο χάρτης ακρόασης ως βασικό παιδαγωγικό εργαλείο για την ενεργητική ακρόαση.....	41
3.1.1. Μορφές και χρήσεις του χάρτη ακρόασης.....	41
3.2. Η σουίτα «Καρυοθραύστης».....	43
3.3. Περιορισμοί της χρήσης του χάρτη ακρόασης.....	43
3.4. Συμπεράσματα – Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΠΗΓΕΣ.....	45
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	47

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία μελετάται ο ρόλος του χάρτη ακρόασης στη διδασκαλία της ενεργητικής ακρόασης ενός μουσικού έργου σε μαθητές με περιορισμένη μουσική εμπειρία και γνώσεις, μέσα από το παράδειγμα των χαρτών ακρόασης που έχουν προταθεί για την ενεργητική ακρόαση της Σουίτας «Καρυοθραύστης» του P.I. Tchaïkovsky. Παρουσιάζονται και αναλύονται χάρτες ακρόασης για τα μέρη της Σουίτας, οι οποίοι εντοπίστηκαν στο διαδίκτυο και διατίθενται με ελεύθερη πρόσβαση. Τέλος, συζητείται η συμβολή του χάρτη ακρόασης στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς και οι διαφορετικές διδακτικές μέθοδοι/τρόποι χρήσης του.

Ο χάρτης ακρόασης αποτελεί ένα βασικό εργαλείο μη συμβατικής σημειογραφίας που μπορεί να αξιοποιήσει ο/η εκπαιδευτικός κατά την προετοιμασία για ενεργητική ακρόαση ενός μουσικού κομματιού, γιατί ανταποκρίνεται στην ανάγκη των παιδιών να οπτικοποιήσουν τα επιμέρους μουσικά στοιχεία του έργου που ακούν. Η σουίτα «Καρυοθραύστης» Op.71a (TH35; CW32), γνωστή ως “The Nutcracker Suite” γράφτηκε από τον P.I.Tchaïkovsky σε συνέχεια του μπαλέτου «Ο Καρυοθραύστης» το 1892. Η Σουίτα είναι πολύ δημοφιλές έργο για χρήση στη μουσική τάξη, στους μουσικοπαιδαγωγούς σε όλο τον κόσμο. Αποτελείται από τρεις πράξεις, των οποίων τα μέρη έχουν διαφορετικό θέμα και σύντομη διάρκεια. Έτσι μπορούν να χρησιμοποιηθούν μεμονωμένα, ανάλογα με τους στόχους του/της εκπαιδευτικού. Είναι επίσης πολύ δημοφιλής ανάμεσα στους μικρούς μαθητές, επειδή το μπαλέτο από το οποίο προέρχεται η Σουίτα βασίζεται σε ένα χριστουγεννιάτικο παραμύθι. Το παραμύθι αυτό είναι του E.T.A. Hoffmann, το οποίο διασκευάστηκε από τον A. Dumas και έχει τον τίτλο «Ο Καρυοθραύστης και ο Βασιλιάς των Ποντικών». Τα μέρη της Σουίτας προτείνονται για εκπαιδευτική χρήση, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής (ΙΕΠ, 2021) της πρωτοβάθμιας (Α, Β, Γ και Δ Δημοτικού) και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Α Γυμνασίου).

Αναζητήθηκαν χάρτες ακρόασης που έχουν δημιουργηθεί από μουσικοπαιδαγωγούς, για τα μέρη της Σουίτας «Καρυοθραύστης» του P.I.Tchaïkovsky. Οι χάρτες που παρουσιάζονται και αναλύονται στην παρούσα εργασία προσφέρονται με ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο. Βρέθηκαν συνολικά 70 χάρτες ακρόασης: 2 για το πρώτο μέρος, Overture Miniature, 18 για το March, 14 για το Danse de la Fée Dragée, 16 για το Danse Russe, Trépak, 1 για το Danse Arabe, 12 για το Danse Chinoise, 2 για το Danse des mirlitons και 5 για το Valse des fleurs.

Λέξεις κλειδιά: Χάρτης ακρόασης, «Καρυοθραύστης» P.I.Tchaïkovsky, διδακτικό εργαλείο, μουσική εκπαίδευση

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the role of listening maps in the aural reception of P.I. Tchaikovsky's suite "The Nutcracker", with focus on students without previous musical experience and knowledge. The first part of the study presents: (a) the role of listening maps for the enhancement of children's attentive listening of unfamiliar music, (b) information about the suite "The Nutcracker", and (c) previous research on childrens' aural concentration to music with examples from the suite "The Nutcracker". In the second part of the study a web search of listening maps of the suite existing freely in the web, was performed. The found listening maps are presented and analyzed in their general and musical characteristics. Finally, in the third part, the contribution of listening maps to the enhancement of aural reception of a music, as well as the different methods for its educational use, are discussed.

A listening map is a non-conventional notation tool that a teacher can use while preparing for the attentive listening of a piece of music, since it helps students to visualize each musical element of the piece. The Nutcracker Op. 71a (TH35; CW32) Suite, known as "The Nutcracker Suite" was written by P.I.Tchaikovsky as a sequel to the "The Nutcracker" ballet in 1892. This Suite is very popular for use in music lessons worldwide because it consists of three acts, each with a different theme and a short duration. Therefore, each act can be used individually, depending on the teaching goals and objectives . It is also very popular among young students since the ballet is based on a fairy tale. This tale was written by E.T.A. Hoffmann and was revised by A. Dumas . The Suite is recommended for educational use, according to the latest Greek Music Curriculum (2021) for primary and secondary general education .

A total of 70 listening maps concerning the suite were found in the web. 2 correspond to the first part ("Ouverture Miniature"), 18 to the "March", 14 to the "Danse de la Fée Dragée", 16 to the "Danse Russe Trépak", 1 to the "Danse Arabe", 12 to the "Danse Chinoise", 2 to the "Danse des mirlitons", and 5 to the "Valse des fleurs".

Keywords: Listening Map, "Nutcracker" P.I.Tchaikovsky, Teaching tool, Music Education

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη έχει δύο βασικούς στόχους. Ο πρώτος αφορά τη βιβλιογραφική μελέτη του ρόλου και της σημασίας του χάρτη ακρόασης στην εκπαιδευτική διαδικασία και ο δεύτερος αφορά τον εντοπισμό, μέσω ιστοεξερεύνησης, χαρτών ακρόασης τους οποίους έχουν δημοσιεύσει και διαθέτουν οι δημιουργοί με ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο και αφορούν τα μέρη της Σουίτας «Καρυοθραύστης» του P.I.Tchaikovsky.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση για τη σημασία και τον ρόλο του χάρτη ακρόασης στην υποστήριξη της λειτουργίας της ενεργητικής ακρόασης, με έμφαση στους χάρτες ακρόασης που δημιουργήθηκαν για την ενεργητική ακρόαση της Σουίτας «Καρυοθραύστης» του P.I.Tchaikovsky. Παρουσιάζονται οι ορισμοί για τις έννοιες ακρόαση, ενεργητική ακρόαση και χάρτης ακρόασης, ιστορικά στοιχεία για τη Σουίτα «Καρυοθραύστης», στοιχεία για την εκπαιδευτική χρήση της Σουίτας και, τέλος, αναλύονται έρευνες που μελέτησαν την επίδραση της χρήσης του χάρτη ακρόασης για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης των μερών της Σουίτας.

Στο δεύτερο μέρος, αναζητήθηκαν στο διαδίκτυο χάρτες ακρόασης που μπορούν να συνοδέψουν την ενεργητική ακρόαση μερών της Σουίτας. Οι χάρτες που βρέθηκαν παρουσιάζονται σε τρεις πίνακες. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται συνολικά οι χάρτες που βρέθηκαν για κάθε μέρος της Σουίτας και τα κυριότερα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι χάρτες ακρόασης που βρέθηκαν δημοσιευμένοι για κάθε μέρος της Σουίτας σε ιστότοπους και ιστολόγια και περιλαμβάνει τον δημιουργό, το έτος δημοσίευσης, τον τίτλο, τα μουσικά στοιχεία που περιέχει, άλλες παιδαγωγικές δραστηριότητες και την ιστοσελίδα (link). Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται οι χάρτες ακρόασης που εντοπίστηκαν στο Youtube. Ο πίνακας περιλαμβάνει το μέρος της Σουίτας για το οποίο δημιουργήθηκε ο χάρτης, τον κάτοχο του καναλιού, το έτος ανάρτησης, τον τίτλο του βίντεο, τις μουσικές έννοιες, την ιστοσελίδα (link) και το είδος του χάρτη ακρόασης.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας περιλαμβάνεται η συζήτηση και τα τελικά συμπεράσματα. Ελπίζουμε το υλικό που παρουσιάζεται να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για τη διδασκαλία της λειτουργίας της ενεργητικής ακρόασης των μερών της Σουίτας “Καρυοθραύστης”, από εκπαιδευτικούς μουσικής της γενικής εκπαίδευσης, και όχι μόνο.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτριά μου Δήμητρα Κόνιαρη (υπεύθυνη της πτυχιακής μου εργασίας) για την πολύτιμη βοήθεια, τις συμβουλές και την υποστήριξη που μου προσέφερε από την πρώτη ημέρα της έρευνας έως και την τελευταία ημέρα της συγγραφής της παρούσας πτυχιακής εργασίας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Ευαγγελία Σπυράκου (μέλος της εξεταστικής επιτροπής) για τη θετική της ανταπόκριση στην όλη μου προσπάθεια.

Ευχαριστώ την οικογένειά μου για την αγάπη και την στήριξη που μου προσέφερε όλο αυτό το διάστημα.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω φυσικά την Ζαχαρούλα Τσιπλακίδου, που η δική της ενδιαφέρουσα πτυχιακή εργασία μου έδωσε το κίνητρο και την έμπνευση για να ξεκινήσω την δική μου.

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1. Η λειτουργία της ακρόασης και η σημασία της στη Μουσική τέχνη

Η μουσική είναι ακουστικό φαινόμενο. Η μουσική εκπαίδευση προϋποθέτει την ανάπτυξη της λειτουργίας που την υποστηρίζει, δηλαδή της λειτουργίας της ακρόασης. Μέσα από αυτήν την ικανότητα θα μπορέσουν τα παιδιά να προσεγγίσουν και να κατανοήσουν τα μουσικά φαινόμενα αλλά και να αποκομίσουν μη μουσικά οφέλη, όπως είναι η ενίσχυση της λειτουργίας της προσοχής και της αναγνώρισης των ήχων, αλλά και επιπλέον οφέλη στην επικοινωνία (βλ. Καραδήμου-Λιάτσου 2001).

Για την Καραδήμου-Λιάτσου, «η ενασχόληση με τη μουσική είναι σύνθετη διαδικασία κατά την οποία το παιδί δεν δέχεται παθητικά τους ήχους και τη μουσική αλλά συμμετέχει σ' αυτή με όλο του το είναι... Η σύγχρονη Μουσική Αγωγή αποβλέπει σε αλλαγή της συμπεριφοράς του παιδιού απέναντι στο ηχητικό και μουσικό περιβάλλον. Οδηγεί το παιδί από την ακοή στην ακρόαση.» (Καραδήμου-Λιάτσου, 2001, σ. 8).

1.2. Ορισμοί: Τι είναι η ακρόαση και σε τι διαφέρει από την ακοή

Στο λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (2023) υπάρχει ο παρακάτω ορισμός για τη λέξη **ακούω**: «Ακούω» σημαίνει «έχω την αίσθηση της ακοής και μπορώ να αντιλαμβάνομαι ήχους με το αισθητήριο όργανο της ακοής. Αντιλαμβάνομαι απλά ήχους.»

Από την άλλη πλευρά, η λέξη **ακρόαση** προέρχεται από την λέξη **ἀκροῶμαι** (στην αρχαία ελληνική γλώσσα) και σημαίνει «ακούω (κάποιον) κυρίως με προσοχή και προσέχω τα λεγόμενα κάποιου, δίνω προσοχή, υπακούω» (Liddell & Scott, 2023). Επομένως, όπως χαρακτηριστικά γράφει και η Καραδήμου-Λιάτσου (2001), τα δυο ρήματα «ακούω» και «ακροῶμαι» έχουν διαφορετική σημασία: «Ακούω σημαίνει τη φυσιολογική λειτουργία της ακοής με το όργανο της ακοής το αυτί, το οποίο μας επιτρέπει να συλλαμβάνουμε ορισμένες συχνότητες ως ηχητικά ερεθίσματα - πληροφορίες και τις μεταφέρει στον εγκέφαλο... Ακροῶμαι σημαίνει συμμετέχω σ' αυτό που ακούω. Πέρα από τη σύλληψη και την καταγραφή της πληροφορίας γίνεται και περαιτέρω επεξεργασία της στον εγκέφαλο. Κατά την ακρόαση δεν συμμετέχει μόνο το αυτί αλλά ολόκληρο το νευρικό σύστημα το οποίο ερεθίζεται και αντιδρά στον ήχο» (Καραδήμου - Λιάτσου, 2001, σ. 5).

1.3. Η μουσική ακρόαση

1.3.1. Ενεργητική και Παθητική μουσική ακρόαση

Δύο έννοιες που συναντώνται σε σχέση με τη μουσική ακρόαση είναι η παθητική και η ενεργητική μουσική ακρόαση. Η παθητική μουσική ακρόαση χαρακτηρίζει την κατάσταση κατά την οποία η μουσική υπάρχει στο περιβάλλον αλλά ο ακροατής δεν την προσέχει, δηλαδή δεν δίνει σημασία στην ύπαρξή της. Αντίθετα, ενεργητική μουσική ακρόαση θεωρείται η κατάσταση κατά την οποία ο ακροατής ακούει τη μουσική συνειδητά και παρακολουθεί τα ηχητικά συμβάντα της μουσικής (Στάμου, 2022).

Σύμφωνα με την Καραδήμου-Λιάτσου (2003), η ενεργητική ακρόαση της μουσικής είναι η λειτουργία που βοηθάει τους ακροατές να προσεγγίσουν τη μουσική. Όπως γράφει στο βιβλίο της, «... για να επιδράσει η μουσική επάνω μας πρέπει να ακούμε ενεργητικά, να παρακολουθούμε τη ροή της και να την προσλαμβάνουμε με ευαισθησία. Η ενεργητική ακρόαση είναι αυτό που πρέπει να επιδιώξουμε.» (Καραδήμου-Λιάτσου, 2003, σ. 230).

1.3.2. Η ενεργητική ακρόαση ως βασική οδός για την κατανόηση ενός μουσικού έργου

Σύμφωνα με την Στάμου (2012), κατανοώ σημαίνει αντιλαμβάνομαι και συνειδητοποιώ. Επομένως ως «κατανόηση ενός μουσικού έργου» εννοούμε την κατανόηση των βασικών μουσικών στοιχείων του: της οργάνωσης του ρυθμού, της μελωδίας, της δυναμικής αγωγής, των ηχοχρωμάτων, των αρμονιών, των τονικοτήτων και του τρόπου που αυτά συνδέονται μεταξύ τους.

Βασική οδός κατανόησης ενός μουσικού έργου είναι η ενεργητική ακρόασή του. Για τη διδασκαλία της ενεργητικής ακρόασης ενός μουσικού έργου, η Στάμου (2012, σ. 62) αναφέρει τρεις βασικές διδακτικές προσεγγίσεις. Ειδικότερα, για μαθητές με περιορισμένη εμπειρία και γνώση, προτείνει ως βασικό αρχικό στόχο την κατανόηση της μορφής-δομής του μουσικού έργου μέσα από τρεις οδούς κατανόησης, μία εκ των οποίων είναι η ακουστική-οπτική οδός, με βασικό εργαλείο τον οδηγό ακρόασης (χάρτη ακρόασης). Οι άλλες δύο είναι η κίνηση κατά την ακρόαση του έργου και η εκμάθηση πληροφοριών για το έργο και τον συνθέτη.

Η Καραδήμου-Λιάτσου (2003), στις παράλληλες δραστηριότητες που προτείνει για τη διδασκαλία και κατανόηση ενός μουσικού έργου σε μικρότερα παιδιά, εντάσσει και εικαστικές δραστηριότητες μέσω του γραφικού συμβολισμού ή της γραφικής αναπαράστασης. «Ο γραφικός συμβολισμός προετοιμάζει τα παιδιά για το επόμενο στάδιο που είναι η μουσική γραφή και ανάγνωση, διότι έτσι

περνούν σταδιακά από ένα συγκεκριμένο σύμβολο που απεικονίζει κίνηση στο αφηρημένο μουσικό σύμβολο.» (Καραδήμου-Λιάτσου 2003, σ. 303). Επίσης, θεωρεί ότι ο αυτοσχέδιος γραφικός συμβολισμός προσφέρει δυνατότητα για: εισαγωγή-γνωριμία με τα γραφικά σύμβολα, ταυτόχρονη οπτική και ακουστική παρατήρηση, γνωριμία με τις ηχητικές ιδιότητες, γνωριμία με μουσικές έννοιες, γνωριμία με μουσικές φόρμες, γνωριμία με τη μουσική ανάλυση και σύνθεση, αναπαραγωγή μουσικών έργων, συνειδητή ακρόαση μουσικών έργων.

Οι Biassini, Thomas και Pogonowski (1971¹, ό.α. στο Καραδήμου-Λιάτσου, 2003, σ. 195) στο Αναλυτικό Πρόγραμμα για τη Μουσική που πρότειναν για την πρώιμη παιδική ηλικία, με την ονομασία «MMCP Interaction. Πρόγραμμα για την πρώιμη παιδική ηλικία», υποστηρίζουν τη χρήση οπτικών συμβόλων, όχι όμως και τη χρήση της συμβατικής μουσικής γραφής. «Η γραφή δεν είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της μουσικής και σίγουρα δεν είναι απαραίτητη για να νιώσει κάποιος τη φύση της μουσικής, να σκέφτεται δημιουργικά και να προτείνει μουσικές ιδέες.». Οι συγγραφείς θεωρούν ότι τα παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν τα δικά τους μουσικά σύμβολα, όταν νιώσουν την ανάγκη να το κάνουν, προκειμένου να εκφράσουν τις μουσικές τους ιδέες.

1.4. Η διδασκαλία της μουσικής ακρόασης σύμφωνα με τις οδηγίες του νέου Προγράμματος Σπουδών για τη Μουσική (ΙΕΠ, 2021α, 2021β)

Σύμφωνα με τα σε ισχύ Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής (ΑΠΣ Μουσικής) για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο (2011, 2014, 2021), το κλειδί για την προετοιμασία ενός μαθήματος Μουσικής είναι να εστιάσει ο/η εκπαιδευτικός στην ενεργοποίηση λειτουργιών που εμπλέκονται στο τρίπτυχο των λειτουργιών της ακρόασης, της εκτέλεσης και της δημιουργίας μουσικής και στους τρόπους με τους οποίους αυτές συντίθενται σε μία μουσική εμπειρία. Στο τρίπτυχο αυτό, οι μουσικές δραστηριότητες επιτελούνται μέσα από διαδικασίες ενεργούς βιωματικής μάθησης, έμμεσης διδασκαλίας και ομαδοσυνεργατικών πρακτικών (ΑΠΣ Μουσικής 2011, 2014, 2021).

Όσον αφορά τη διδασκαλία της μουσικής ακρόασης, σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία του μαθήματος της Μουσικής στο Δημοτικό Σχολείο (2021), «Η δραστηριότητα της μουσικής ακρόασης συμβάλλει αφενός μεν στην ανάπτυξη των ακουστικών δεξιοτήτων και της εσωτερικής ακοής των μαθητών/-τριών (μαθαίνουν να αναγνωρίζουν, να αποκωδικοποιούν, να οπτικοποιούν, να αναπαριστούν με συμβατική ή μη, σημειογραφία, να αναλύουν τις διάφορες

---

¹ Biasini, L., Thomas, R., & Pogonowski, L. (1971). *Manhattanville Music Curriculum Program Interaction*, Media Material

μουσικές έννοιες), αφετέρου δε στην επαφή των μαθητών/-τριών με ποικίλα μουσικά ακούσματα από διάφορα είδη, στίλ και πολιτισμούς.» (ΙΕΠ 2021α, σ. 12). Επίσης, οι σχετικές οδηγίες που δίνονται για τη διδασκαλία της ενεργητικής ακρόασης στο μάθημα της Μουσικής στο Γυμνάσιο είναι: «Η δραστηριότητα της ακρόασης δίνει έμφαση στη στοχευμένη, ενεργητική μουσική ακρόαση προκειμένου να προκαλέσει κινητική, λεκτική, συναισθηματική και νοητική ανταπόκριση από το παιδί. Κύριος στόχος είναι η δημιουργία «ενεργητικών ακροατών» μέσα από την ευρύτητα και την εμβάθυνση των εμπειριών ακρόασης που θα αποκτήσει το παιδί στη διάρκεια του μαθήματος της Μουσικής, καθώς και η καλλιέργεια των δικών του προτιμήσεων και αισθητικών κριτηρίων.» (ΙΕΠ 2021-Γυμνάσιο, σ. 8).

Επομένως, κύριος σκοπός των δραστηριοτήτων ενεργητικής ακρόασης είναι η δημιουργία «ενεργητικών ακροατών/-τριών» μέσα από την ευρύτητα και την εμβάθυνση των εμπειριών ακρόασης που θα αποκτήσει ο μαθητής στη διάρκεια του μαθήματος της Μουσικής. Στο τελευταίο Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής που προτάθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, για πρώτη φορά σημειώνεται ότι για να επιτευχθεί η ανάπτυξη της ενεργητικής ακρόασης των μαθητών, η δραστηριότητα της ακρόασης πρέπει να έχει συγκεκριμένο στόχο και να συνοδεύεται από **χάρτη ακρόασης** και φύλλο εργασίας (Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής 2021 - Δημοτικό, σ. 12).

Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι η δραστηριότητα της μουσικής ακρόασης έχει τις παρακάτω λειτουργίες (Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής 2021 - Δημοτικό, σ. 12):

α. Την ανάπτυξη των ακουστικών δεξιοτήτων και της εσωτερικής ακοής των μαθητών/-τριών, όπου μαθαίνουν να αναγνωρίζουν, να αποκωδικοποιούν, **να οπτικοποιούν και να αναπαριστούν με συμβατική ή μη σημειογραφία.**

β. Την επαφή των μαθητών/-τριών με ποικίλα μουσικά ακούσματα από διάφορα είδη, στίλ και πολιτισμούς.

γ. Τη γνωστική, συναισθηματική και κριτική ανταπόκριση των μαθητών/-τριών σε ποικίλα μουσικά ακούσματα μέσω της ανάλυσης των διαφορετικών δομικών τους χαρακτηριστικών, καθώς και την ανάπτυξη δεξιοτήτων περιγραφής της μουσικής, αξιολόγησης της ερμηνείας, συναισθηματικής αποτίμησης και έκφρασης αισθητικών κρίσεων.

1.5. Ο χάρτης ακρόασης ως βασικό εργαλείο για την ενεργητική ακρόαση

Ο χάρτης ακρόασης ή οδηγός ακρόασης (listening map, music map, musical map, visual music map) αποτελεί ένα εργαλείο μη συμβατικής απεικόνισης των μουσικών γεγονότων που μπορεί να αξιοποιήσει ο/η εκπαιδευτικός για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης ενός μουσικού έργου. Χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στη διδασκαλία της ενεργητικής ακρόασης σε μαθητές με περιορισμένη μουσική γνώση και εμπειρία επειδή τους βοηθάει να προσεγγίσουν τα επιμέρους μουσικά στοιχεία του μουσικού έργου που ακούν και οπτικά, με εικόνες, γραμμές, σχήματα, σύμβολα. Σύμφωνα με την Κοκκίδου (2015), ο χάρτης (ή οδηγός ακρόασης) προτείνεται ως βασικό εργαλείο για να διασφαλίσει ο/η εκπαιδευτικός τον ενεργητικό και συνειδητό χαρακτήρα της ακρόασης από τους μαθητές. Η οπτικοποίηση του ήχου βοηθά τους μαθητές να παρακολουθούν την εξέλιξη ενός κομματιού και ταυτόχρονα να αποκτούν επίγνωση των ποικίλων μουσικών στοιχείων.

Ο χάρτης ακρόασης είναι ένας οπτικός οδηγός που περιλαμβάνει σημεία, γραμμές, σχήματα, εικόνες, διάφορα γραφικά σύμβολα ή/και διαφορετικά χρώματα και χρησιμοποιείται ως βοήθημα για την ακρόαση ενός μουσικού κομματιού, με την οπτικοποίηση και αναπαράσταση επιμέρους μουσικών στοιχείων. Δημιουργείται με συγκεκριμένο σκοπό και αφορά συγκεκριμένη ομάδα – στόχο στην οποία απευθύνεται. Η Beam-Barber (2002) ορίζει τους χάρτες ακρόασης ως εικονογραφημένους οδηγούς οι οποίοι σχεδιάστηκαν έτσι ώστε να κατανοήσει ο χρήστης τα χαρακτηριστικά ενός μουσικού αποσπάσματος ακολουθώντας τους από την αρχή ως το τέλος.

Ένας παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει την αποτελεσματικότητα του χάρτη ακρόασης στην υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης και κατανόησης ενός μουσικού έργου είναι το επίπεδο μουσικής εκπαίδευσης του ακροατή (Cassidy, 2002· Gromko & Russell, 2002). Στην έρευνα της Cassidy (2002) παρατηρήθηκε ότι ενήλικες ακροατές με μικρή ή καθόλου προηγούμενη μουσική εκπαίδευση, αντιμετώπισαν μεγάλες δυσκολίες στη χρήση χαρτών μεσαίας και μεγαλύτερης δυσκολίας. Οι χάρτες αυτοί αναπαριστούσαν αφηρημένες μουσικές έννοιες, με τις οποίες ήταν εξοικειωμένοι όσοι από τους συμμετέχοντες είχαν προηγούμενη μουσική εκπαίδευση αλλά δεν τους γνώριζαν όσοι είχαν μικρή ή καθόλου προηγούμενη μουσική εκπαίδευση.

Στην έρευνα των Gromko και Russell (2002) για την αποτελεσματική χρήση ενός χάρτη ακρόασης από μαθητές με και χωρίς προηγούμενη μουσική εκπαίδευση, παρατηρήθηκε ότι η ταχύτητα και η ακρίβεια στην ανάγνωση ενός τυποποιημένου χάρτη ακρόασης σχετίζεται θετικά με την ικανότητά

τους να αναγνωρίζουν μουσικά σχήματα, κάτι που στην περίπτωση των συμμετεχόντων της έρευνας συσχετίστηκε θετικά με την παρακολούθηση μαθημάτων πιάνου.

1.5.1. Μορφές του χάρτη ακρόασης

Ο χάρτης ακρόασης που χρησιμοποιείται σε δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης, μπορεί να είναι **στατικός**, κατασκευασμένος στο χέρι ή σε Η/Υ. Χρησιμοποιείται τυπωμένος σε μια επιφάνεια χαρτιού ή προβαλλόμενος σε πίνακα μέσα από έναν βιντεοπροβολέα, με την απαραίτητη διαμεσολάβηση του/της εκπαιδευτικού και ταυτόχρονη αναπαραγωγή από κάποια συσκευή του μουσικού κομματιού στο οποίο αναφέρεται (Cassidy, 2001· Beam-Barber, 2002· Gromko & Russell, 2002· Ξη, 2021). Οι στατικοί χάρτες μπορεί επίσης να έχουν τη μορφή έτοιμων (τυπωμένων) καρτών οι οποίες απεικονίζουν, με διαφόρων ειδών γραφικά σύμβολα, μουσικά στοιχεία που πρόκειται να διδαχθούν. Οι μαθητές καλούνται να τις βάλουν στη σωστή σειρά την ώρα της ακρόασης, έτσι ώστε κάθε στιγμή να απεικονίζουν το μέρος του έργου που ακούγεται και τα μουσικά φαινόμενα που αντιλαμβάνονται (Blair, 2007, 2012).

Ο χάρτης ακρόασης, αν δεν είναι στατικός, μπορεί να είναι **κινούμενος** (animated), κατασκευασμένος με ειδικό λογισμικό. Χρησιμοποιείται με κάποιο ψηφιακό μέσο προβολής (Η/Υ, tablet, συσκευή κινητού τηλεφώνου) χωρίς τη διαμεσολάβηση του/της εκπαιδευτικού και χωρίς να χρειάζεται ο συγχρονισμός του με άλλο οπτικοακουστικό μέσο (Cassidy, 2001· Kassner, 2007· Ξη, 2021). Οι κινούμενοι (animated) χάρτες ακρόασης έχουν το πλεονέκτημα ότι έχουν τη δυνατότητα να υπογραμμίζουν κάθε στιγμή τα μουσικά γεγονότα σε πραγματικό χρόνο, χωρίς την παρέμβαση του/της εκπαιδευτικού. Οι χάρτες αυτοί μαγνητίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών μέσα από ελκυστικά γραφικά, εικόνες, κινούμενα σχέδια, εναλλαγές χρωμάτων, ταυτόχρονα με τη συμβατική μουσική σημειογραφία και ορολογία (Kassner, 2007).

Για τον Kassner (2007), οι κινούμενοι (animated) χάρτες ακρόασης είναι ιδανικοί για τη διδασκαλία του μαθήματος μουσικής σε όλες τις τάξεις της γενικής εκπαίδευσης. Ειδικότερα, βοηθούν τη διδασκαλία της μελωδικής γραμμής, της υφής, του ηχοχρώματος, των μοτίβων, της φόρμας και των μερών της, του μέτρου, του ρυθμού, των δυναμικών, της μουσικής σημειολογίας και των αναγραφόμενων μουσικών όρων. Οι κινούμενοι (animated) χάρτες ακρόασης βοηθούν επίσης τους μαθητές να κατανοήσουν διαφορετικούς πολιτισμούς και ιστορικές περιόδους.

Οι χάρτες ακρόασης μπορεί να έχουν τη μορφή έτοιμου χάρτη ακρόασης, τον οποίον ο/η εκπαιδευτικός αναπαράγει από κάποιο εκπαιδευτικό πακέτο (Beam-Barber, 2002) (Gromko & Russell, 2002) (Zen, 2021) ή μπορεί να είναι αυτοσχέδιοι, τους οποίους ο/η εκπαιδευτικός έχει δημιουργήσει για τους συγκεκριμένους μαθητές, ανάλογα με τους εκπαιδευτικούς του/της στόχους και το επίπεδο των μαθητών (Blair, 2007, 2012).

Επίσης, οι χάρτες ακρόασης μπορεί να είναι ολοκληρωμένοι χάρτες ή ημιτελείς, τους οποίους καλούνται να ολοκληρώσουν οι ίδιοι οι μαθητές, τροποποιώντας τους και συμπληρώνοντάς τους, όπου κρίνουν απαραίτητο, κατά τη διαδικασία της ακρόασης (Blair, 2007, 2012). Ή, τέλος, οι χάρτες ακρόασης μπορεί να δημιουργηθούν από την αρχή από τους ίδιους τους μαθητές, σε λευκό χαρτί, προκειμένου να εκφράσουν και να οπτικοποιήσουν με εικόνες ή/και γραφικά σύμβολα τη μουσική που ακούν και αντιλαμβάνονται (Tan & Kelly, 2004; Blair, 2007, 2012).

Για τον Kassner (2007), όλοι οι χάρτες ακρόασης, όταν είναι σωστά κατασκευασμένοι, κινούμενοι ή στατικοί, στρέφουν την προσοχή στα σημαντικά μουσικά στοιχεία του έργου και βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν τη μουσική και να δημιουργήσουν συνδέσεις με τις προθέσεις του συνθέτη για το συγκεκριμένο μουσικό έργο.

1.5.2. Τι μπορεί να περιλαμβάνει ένας χάρτης ακρόασης και πού μπορεί να χρησιμοποιηθεί

Σύμφωνα με την Cassidy (2001), οι χάρτες ακρόασης για να αποδειχθούν χρήσιμοι στην εκπαιδευτική διαδικασία θα πρέπει να παρέχουν ακριβείς αναπαραστάσεις της μουσικής, να είναι ελκυστικοί, να μπορεί κανείς να τους ακολουθήσει εύκολα ακούγοντας το αντίστοιχο μουσικό κομμάτι και να χρειάζονται μικρό χρονικό διάστημα προετοιμασίας. Από τη μελέτη της Zen (2021) σχετικά με την ανάλυση χαρτών ακρόασης, ως προς τις συμβολικές και γραφικές τους αναπαραστάσεις προέκυψε ότι οι χάρτες ακρόασης ως προς τη δομή τους μπορεί να δημιουργηθούν χρησιμοποιώντας ως δομικά στοιχεία σύμβολα, γεωμετρικά σχήματα, γραμμές, σημεία, γράμματα, λέξεις και αριθμούς, εικόνες και σκίτσα, κινούμενα γραφικά (animation), χρησιμοποιώντας πίνακες, διαγράμματα ή/και κώδικα. Μπορούν να δημιουργηθούν σε χαρτί με χρωματιστά μολύβια ή σε πίνακα. Επίσης, ως προς τη μορφή τους, μπορεί να υπάρχει διασύνδεση του χάρτη με τις νότες, αντιστοίχιση του περιεχομένου ή να χρησιμοποιεί κάποια αποσπάσματα της παρτιτούρας.

Σε ό,τι αφορά το πώς χρησιμοποιούνται, σύμφωνα με τη Zen (2021), οι χάρτες ακρόασης μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μαθητές διαφορετικών ηλικιών και μουσικών επιπέδων για την ανάπτυξη

μουσικών ακουστικών δεξιοτήτων, για την ανάπτυξη δεξιοτήτων μουσικής πρόσληψης, για τη δημιουργία και ανάπτυξη μουσικών ιδεών, για την κατανόηση των σχέσεων ανάμεσα στα διάφορα μουσικά στοιχεία, για την απομνημόνευση μιας μουσικής σύνθεσης, για την αναγνώριση των ήχων και της τονικότητας των μουσικών οργάνων, για τη διδασκαλία μουσικών όρων και εννοιών, για τη διδασκαλία της θεωρίας της μουσικής, για την κατανόηση της μουσικής φόρμας, για τη διευκόλυνση της ανάλυσης της σύνθεσης, για τη διδασκαλία τραγουδιών με το «αυτί», για την κατανόηση της πολυφωνικής μουσικής, για την ανάπτυξη της μουσικής έκφρασης και για την κατανόηση των μουσικών μετατροπιών (transposing).

Συμπερασματικά, οι χάρτες ακρόασης μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μουσικές δραστηριότητες προσχολικής ηλικίας, στις γενικές τάξεις μουσικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στην επαγγελματική μουσική εκπαίδευση, σε μαθήματα σύνθεσης και διεύθυνσης, σε μαθήματα θεωρίας της μουσικής, σε μαθήματα ιστορίας της μουσικής, σε μαθήματα μουσικής ανάγνωσης και ορθογραφίας (σολφέζ και dictée), σε μαθήματα ενορχήστρωσης, σε μαθήματα φωνητικής και ενόργανης μουσικής, και όπου αλλού κρίνει η/ο εκπαιδευτικός μουσικής ότι μπορούν να υποστηρίξουν τη διδασκαλία και να οδηγήσουν σε καλύτερη και αποτελεσματικότερη μάθηση (Cassidy, 2001· Beam-Barber, 2002· Gromko & Russell, 2002· Tan & Kelly, 2004· Blair, 2007· Blair, 2012)

1.6. Η Σουίτα «Καρυοθραύστης» του Pyotr Ilyich Tchaikovsky

Ο **Pyotr Ilyich Tchaikovsky (Pyotr Il'ych Tchaikovsky)** ήταν ρώσος συνθέτης, ο οποίος γεννήθηκε το 1840 στο Kamsko-Votkinsk της Ρωσίας και πέθανε το 1893 στην Αγία Πετρούπολη. Ήταν ο πρώτος συνθέτης του νέου ρωσικού είδους, απόλυτα επαγγελματίας, ο οποίος αφομοίωσε τις παραδόσεις της δυτικοευρωπαϊκής συμφωνικής μουσικής. Σε ένα βαθιά πρωτότυπο, προσωπικό και παράλληλα εθνικό ύφος ένωσε τη συμφωνική σκέψη του Beethoven και του Schumann με το έργο του Glinka και μετέτρεψε τα επιτεύγματα του Liszt και του Berlioz στην περιγραφική-προγραμματική μουσική σε θέματα σαιξπηρικού επιπέδου, μεγάλης ψυχολογικής αξίας και σημασίας (Wiley, 2001).

Θεωρείται ο πιο δημοφιλής Ρώσος συνθέτης όλων των εποχών. Η μουσική του είχε πάντα μεγάλη απήχηση στο ευρύ κοινό χάρη στις «ανοιχτόκαρδες μελωδίες», τις εντυπωσιακές αρμονίες και την πολύχρωμη, γραφική ενορχήστρωση, που προκαλούν μια βαθιά συναισθηματική ανταπόκριση. Οι συνθέσεις του περιλαμβάνουν 7 συμφωνίες, 11 όπερες, 3 μπαλέτα, 5 σουίτες, 3 κοντσέρτα για πιάνο, ένα κοντσέρτο για βιολί, 11 οβερτούρες (3 οβερτούρες και 8 προγραμματικά ορχηστρικά

έργα μονής κίνησης), 4 καντάτες, 20 χορωδιακά έργα, 3 κουαρτέτα εγχόρδων, ένα σεξτέτο εγχόρδων και περισσότερα από 100 τραγούδια και έργα για πιάνο (Poznasky, 2023a). Μέχρι το τέλος της σχετικά σύντομης ζωής του, οι συνθήκες για τον Tchaikovsky, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, φαινόταν να είναι τέλειες. Μετά τη θριαμβευτική περιοδεία του στην Αμερική και την ανάδειξή του ως επίτιμου διδάκτορα στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ, έγινε δεκτός ως παγκόσμια προσωπικότητα, όχι απλά ως εθνικός συνθέτης αλλά παγκοσμίου σημασίας. Το 1891, στο βιβλίο του προγράμματος του Carnegie Hall, ο Tchaikovsky αναγράφεται ως ένας από τους τρεις μεγαλύτερους εν ζωή μουσικούς, οι άλλοι δύο ήταν ο Brahms και ο Saint-Saëns, και οι μουσικοί κριτικοί της εποχής τον χαρακτηρίζουν επαινετικά ως έναν «άρχοντα (lord) της σύγχρονης μουσικής» (Poznasky, 2023b).

«Ο Καρυοθραύστης» (The Nutcracker) (πρωτότυπος τίτλος “**Shchelkunchik**”) είναι το τελευταίο από τα τρία μπαλέτα του P. I. Tchaikovsky και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο του 1892. Η υπόθεση του έργου «Καρυοθραύστης» βασίζεται στο παραμύθι του E.T.A. Hoffmann «Ο Καρυοθραύστης και ο Βασιλιάς των Ποντικών», όπου ένα κορίτσι, η Κλάρα, γίνεται φίλη με έναν καρυοθραύστη, ο οποίος ζωντανεύει την παραμονή των Χριστουγέννων και δίνει μάχη ενάντια στον κακό βασιλιά των ποντικών. Στην πραγματικότητα, η ιστορία του Hoffmann είναι πιο σκοτεινή και πιο ανησυχητική από την εκδοχή που τελικά έφτασε στη σκηνή. Ο χορογράφος του Αυτοκρατορικού Ρωσικού Μπαλέτου Marius Petipa επέλεξε να ακολουθήσει μια πιο ανάλαφρη προσαρμογή της ιστορίας, που έγραψε ο Alexandre Dumas - πατέρας (Schwarm, 2022).

Ο Tchaikovsky άρχισε να εργάζεται πάνω στο έργο «Καρυοθραύστης» τον Φεβρουάριο του 1891, ενώ βρισκόταν σε περιοδεία στην Αμερική για τα εγκαίνια του Carnegie Hall. Το ταξίδι προς την πατρίδα τον οδήγησε στο Παρίσι, όπου ανακάλυψε ένα νέο όργανο, την τσελέστα (celesta), της οποίας ο καθαρός τόνος που έμοιαζε με καμπάνα, ταίριαζε τέλεια στην παραμυθένια ατμόσφαιρα του έργου «Καρυοθραύστης». Στις αιθέριες νότες της τσελέστα, ο Tchaikovsky αναγνώρισε τη «φωνή» της Ζαχαρένιας Νεράιδας (Sugar Plum Fairy) και έγραψε αμέσως στον εκδότη του, ζητώντας να αποκτηθεί το όργανο για την παράσταση (Schwarm, 2022).

Επιλογές από τον «Καρυοθραύστη» παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά ως ορχηστρική σουίτα τον Μάρτιο του 1892, ενώ το ίδιο το μπαλέτο έκανε το ντεμπούτο του τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Η παρουσίαση πραγματοποιήθηκε στο Θέατρο «Mariinsky» της Αγίας Πετρούπολης, μαζί με τη μονόπρακτη όπερα του Tchaikovsky «Iolanta». Σε μια επιστολή προς έναν φίλο, ο ίδιος ο Tchaikovsky παρατήρησε: «Προφανώς η όπερα έδινε ευχαρίστηση, αλλά το μπαλέτο όχι

πραγματικά. Και στην πραγματικότητα, παρ' όλη την πολυτέλεια, αποδείχτηκε μάλλον βαρετό». Το σκέφτηκε ελάχιστα, περιγράφοντάς το ως «απείρως χειρότερο από την Ωραία Κοιμωμένη». Ωστόσο η ευθύνη για την αποτυχία, δεν ήταν προφανώς εξ ολοκλήρου του συνθέτη. Ο επίσημος χορογράφος των μπαλέτων, Marius Petipa, είχε αρρωστήσει και η χορογραφία επινοήθηκε από τον λιγότερο εμπνευσμένο βοηθό του. Επιπλέον τα σκηνικά και τα κοστούμια θεωρήθηκαν άγευστα και η ερμηνεία της μπαλαρίνας που χόρευε το ρόλο της Ζαχαρένιας νεράιδας επικρίθηκε ευρέως. Οι εφημερίδες κατέκριναν τον Tchaikovsky και δυστυχώς δεν πρόλαβε να ζήσει για να δει τη μεγάλη επιτυχία του έργου του.

Παρά την αποτυχία της αρχικής του παράστασης, το έργο «Καρυοθραύστης» είναι το πιο συχνά παρουσιαζόμενο από όλα τα μπαλέτα και έχει χρησιμεύσει ως εισαγωγή στην κλασική μουσική για πολλούς νέους. Επειδή η πρώτη πράξη τοποθετείται σε μία χριστουγεννιάτικη γιορτή, το μπαλέτο παρουσιάζεται πιο συχνά κατά την περίοδο των Χριστουγέννων. (Schwarm, 2022).

1.6.1. Περιγραφή της Σουίτας «Καρυοθραύστης»

Η σουίτα «Καρυοθραύστης» Op.71a (TH35; CW32), γνωστή στην αγγλική βιβλιογραφία ως “The Nutcracker Suite”, γράφτηκε από τον Tchaikovsky σε συνέχεια του μπαλέτου «Ο Καρυοθραύστης» το 1892. Ήταν η μόνη από τις τρεις σουίτες του συνθέτη που εκδόθηκε κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Η σουίτα έχει γραφτεί για ορχήστρα που αποτελείται από 3 φλάουτα (το ένα πίκολο), 2 όμποε, αγγλικό κόρνο, 2 κλαρινέτα, μπάσο κλαρινέτο, 2 φαγκότα + 4 κόρνα, 2 τρομπέτες, 3 τρομπόνια, τούμπα + 3 τύμπανα, ντέφι, τρίγωνο, κύμβαλα, glockenspiel + celesta (ή πιάνο) + άρπα, βιολιά I, βιολιά II, βιόλες, βιολοντσέλο και κοντραμπάσο. Αποτελείται από οκτώ μέρη σε τρεις πράξεις ([https://en.tchaikovsky-research.net/pages/The_Nutcracker_\(suite\)](https://en.tchaikovsky-research.net/pages/The_Nutcracker_(suite))):

Πράξη I. “Ouverture Miniature”. Allegro giusto (B-flat major, 182 μέτρα), η οποία είναι αντίστοιχη με την Οβερτούρα από το μπαλέτο.

Πράξη II. Χοροί :

- a. **“March”.** Tempo di Marcia viva (G major, 88 μέτρα) και στο μπαλέτο (Πράξη I, No. 2).
- b. **“Danse de la Fée Dragée”** «Ο χορός της ζαχαρένιας νεράιδας» γνωστό στην αγγλική γλώσσα ως: “Dance of the Sugar-Plum Fairy”. Andante non troppo (E minor, 52 μέτρα), το οποίο αποτελεί παραλλαγή του “Pas de deux” (Πράξη II, No. 14) στο μπαλέτο, παραλείποντας την Coda.

- c. **“Danse Russe, Trépak”** «Ρωσικός Χορός». Tempo di trépak, molto vivace (G major, 84 μέτρα) και στο μπαλέτο (Πράξη II, No. 12d).
- d. **“Danse Arabe”** «Καφές-αραβικός χορός». Allegro (G minor, 102 μέτρα) και στο μπαλέτο (Πράξη II, No. 12b).
- e. **“Danse Chinoise”** «Τσάι-Κινέζικος Χορός». Allegro moderato (B-flat major, 32 μέτρα) και στο μπαλέτο (Πράξη II, No. 12c).
- f. **“Danse des mirlitons”** «Χορός των Καλαμιών-Φλάουτων». Allegro (D major, 77 μέτρα) και στο μπαλέτο (Πράξη II, Αρ. 12e).

Πράξη III “Valse des fleurs” «Το βαλς των λουλουδιών». Tempo di valse (D major, 353 μέτρα) και στο μπαλέτο (Πράξη II, No. 13).

Η πλήρης σουίτα διαρκεί συνήθως 20 με 25 λεπτά.

Η Σουίτα παρουσιάστηκε για πρώτη φορά, στην ένατη συμφωνική συναυλία του παραρτήματος της Ρωσικής Μουσικής Εταιρείας της Αγίας Πετρούπολης στις 7-19 Μαρτίου 1892, υπό τη διεύθυνση του ίδιου του συνθέτη.

1.6.2. Η χρήση της Σουίτας «Καρυοθραύστης» στο μάθημα της μουσικής και σε δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης

Τα μέρη της Σουίτας «Καρυοθραύστης» είναι ιδιαίτερα δημοφιλή για χρήση στη μουσική εκπαιδευτική διαδικασία. Στο ρεπερτόριο έργων για μπαλέτο ή μουσικών έργων για παραμύθια που προτείνει για την ανάπτυξη δεξιοτήτων μουσικής ακρόασης και λόγου-αφήγησης στα παιδιά η Καραδήμου-Λιάτσου (2001), ανήκει και η σουίτα. Στο πλαίσιο αυτό, μία δραστηριότητα που προτείνει είναι να ζητείται από τα παιδιά να μαντέψουν σε ποιο σημείο της πλοκής της ιστορίας αναφέρεται ένα συγκεκριμένο μουσικό απόσπασμα του έργου, δικαιολογώντας την απόφασή τους σύμφωνα με τη μουσική δομή, το ύφος, την ένταση ή τα ρυθμικά χαρακτηριστικά του αποσπάσματος.

Επίσης, τα μέρη της Σουίτας «Καρυοθραύστης» προτείνονται από το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη Μουσική (2021α, 2021β) ως μουσικά παραδείγματα σε διάφορες δραστηριότητες για το μάθημα της μουσικής στο γενικό σχολείο, τόσο στο Δημοτικό όσο και στο Γυμνάσιο.

Όσον αφορά τη διδασκαλία του μαθήματος της Μουσικής στο Δημοτικό (2021 α), τα μέρη της Σουίτας αναφέρονται ως μουσικό υλικό για μουσικές δραστηριότητες στα προγράμματα της Α', Β', Γ' και Δ' Δημοτικού. Πιο συγκεκριμένα:

Στις προτάσεις διδασκαλίας για την Α' και Β' Δημοτικού προτείνεται το «Βαλς των λουλουδιών» ως μουσικοκινητική δραστηριότητα στο θεματικό πεδίο 2. Είδη της μουσικής συγχρονικά, διαχρονικά και γεωγραφικά, στην ενότητα 2.4. Έντεχνη δυτική μουσική, έργα προγραμματικής μουσικής. Σημειώνεται: «Λουλούδια που ξυπνούν την άνοιξη: Οι μαθητές/-τριες ακούν το «Βαλς των λουλουδιών» του P.I. Tchaikovsky και παριστάνουν αρχικά ότι είναι λουλούδια που κοιμούνται, ξυπνούν ξετυλίγοντας αργά τα πέταλά τους ακολουθώντας τη μουσική (ήχος άρπας) και έπειτα χορεύουν ελεύθερα στο χώρο» (σ. 39). Σε συνέχεια της προηγούμενης δραστηριότητας, προτείνεται ως δραστηριότητα ενεργητικής ακρόασης με χρήση ΤΠΕ, η παρακολούθηση του αντίστοιχου αποσπάσματος από την ταινία *Fantasia* (1940) του W. Disney, στην οποία το απόσπασμα αποδίδεται οπτικοακουστικά (σ. 39).

Στις προτάσεις διδασκαλίας για τη Γ' και τη Δ' Δημοτικού, η Σουίτα «Καρυοθραύστης» προτείνεται σε διάφορα θεματικά πεδία:

(α) στο θεματικό πεδίο 1. Έννοιες και βασικά στοιχεία της μουσικής, στην ενότητα, 1.7. Συνήχηση, ισοκράτημα, μπορντούν, οστινάτο, κανόνας σημειώνεται: «Οι μαθητές/-τριες ακούν την αρχή από το «Βαλς των λουλουδιών» από τη σουίτα μπαλέτου «Καρυοθραύστης» του Tchaikovsky και προσπαθούν να διακρίνουν ακουστικά τη μελωδία και τη συνοδεία της (ομοφωνία) που εκτελεί η άρπα. Ο/η εκπαιδευτικός εξηγεί ότι υπάρχουν μουσικά όργανα που μπορούν να παίξουν μόνο μια μελωδία, όπως π.χ. το φλάουτο με ράμφος, ενώ άλλα μπορούν να παίξουν πολλούς φθόγγους ταυτόχρονα, όπως π.χ. η άρπα, το πιάνο, η κιθάρα κ.ά.» (σ. 64).

(β) στο θεματικό πεδίο 2. Είδη της μουσικής συγχρονικά, διαχρονικά και γεωγραφικά στην ενότητα 2.4. Έντεχνη δυτική μουσική, μουσικοί συνθέτες και εκτελεστές, έργα περιγραφικής προγραμματικής μουσικής, όπερα. Σε αυτό το σημείο προτείνεται επίσης η χρήση φύλλων εργασίας: «Μέσα από κατάλληλα φύλλα εργασίας κατανοούν τα βασικά στοιχεία των έργων και αντιλαμβάνονται βασικές κατηγορίες μουσικών έργων, όπως συμφωνία, μπαλέτο, κοντσέρτο, όπερα. Ανάλογα με το μουσικό έργο που ακούν, περιγράφουν τι φαντάστηκαν ή αισθάνθηκαν κατά την ακρόασή του» (σ. 69).

(γ) στο θεματικό πεδίο 3. Σύνδεση μουσικής με άλλες τέχνες και επιστήμες, στην ενότητα 3.1. Μουσική και άλλες τέχνες (θέατρο, χορός, ποίηση, εικαστικά, κινηματογράφος), ως δραστηριότητα

ενεργητικής ακρόασης: «Οι μαθητές/-τριες ακούν τον «Χορό της ζαχαρένιας νεράιδας» του Tchaikovsky από τη σουίτα μπαλέτου «Καρυοθραύστης» και ζωγραφίζουν τη νεράίδα που φαντάζονται ότι χορεύει στη σκηνή (μουσική και εικαστικά)» (σ. 73).

Στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής του Γυμνασίου (2021 β) τα μέρη της Σουίτας προτείνονται στο Πρόγραμμα της **Α΄ Γυμνασίου** σε δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης και κατανόησης της φόρμας, στο θεματικό πεδίο «Μορφή»: «Ακούν μέρη από τη σουίτα μπαλέτου «Καρυοθραύστης» του P.I. Tchaikovsky. Διακρίνουν ακουστικά τους χορούς που έχουν τριμερή μορφή (ABA)» (σ. 21).

1.6.3. Έρευνες ενεργητικής ακρόασης που χρησιμοποιούν ως παράδειγμα μέρη της Σουίτας

Τα μέρη της σουίτας Καρυοθραύστης χρησιμοποιήθηκαν από έρευνες στον χώρο της μουσικής παιδαγωγικής για τη μελέτη του ρόλου του χάρτη ακρόασης στην ενεργητική ακρόαση ενός έργου σε μαθητές όλων των ηλικιών.

α. Η έρευνα της Beam-Barber (2002)

Η Beam-Barber (2002) θέλησε να διερευνήσει την επίδραση των χαρτών ακρόασης στη διδασκαλία της μουσικής φόρμας και στη δημιουργία μουσικών προτιμήσεων σε μαθητές Β΄ Δημοτικού, κατά την ακρόαση ορχηστρικής μουσικής του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα. Στη μελέτη της συμμετείχαν 68 μαθητές της Β΄ τάξης, από ένα σχολείο του Μιάμι, οι οποίοι χωρίστηκαν τυχαία σε δύο ομάδες των 68 ατόμων. Η μία ομάδα διδάχτηκε στοιχεία για τη φόρμα με τη χρήση χάρτη ακρόασης, και η δεύτερη χωρίς τη χρήση χάρτη ακρόασης. Για τη διδασκαλία της φόρμας ABA χρησιμοποίησε το **“March”** από την σουίτα «Καρυοθραύστης» και ως χάρτη ακρόασης χρησιμοποίησε τον χάρτη που προτείνει η σειρά MacMillan/McGraw-Hill “Share the Music” 2nd grade textbook series (1997). Κάθε ομάδα, μετά από τη διδασκαλία (με ή χωρίς τον χάρτη ακρόασης), πραγματοποίησε τεστ για τον έλεγχο κατανόησης της διδασκαλίας και συμπλήρωσε και ένα ερωτηματολόγιο για τον βαθμό προτίμησης του έργου που διδάχτηκε. Μετά από την ανάλυση των αποτελεσμάτων, η έρευνα έδειξε ότι με τη χρήση χάρτη ακρόασης περισσότεροι μαθητές πέρασαν με επιτυχία το τεστ αναγνώρισης της φόρμας ενός μουσικού έργου, από εκείνους της ομάδας που παρακολούθησαν το μάθημα χωρίς τη χρήση του χάρτη. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές βαθμολόγησαν με καλύτερη βαθμολογία την προτίμησή τους για το έργο που άκουσαν όταν κατά τη διδασκαλία του είχε χρησιμοποιηθεί χάρτης ακρόασης.

6. Η έρευνα των Gromko και Russell (2002)

Στην μελέτη αυτή οι ερευνήτριες, βασισμένες σε προηγούμενες έρευνες, με πιο πρόσφατη αυτή της Cassidy (2001), χρησιμοποίησαν τους χάρτες ακρόασης για να διερευνήσουν περαιτέρω ποιες συνθήκες ακρόασης μπορούν να επηρεάσουν τη μουσική ανάγνωση ενός χάρτη ακρόασης σε μικρές ηλικίες. Για τον σκοπό αυτόν δημιούργησαν τρεις διαφορετικές συνθήκες ακρόασης: α. την παθητική ακρόαση, β. τη μη δομημένη ενεργητική ακρόαση και γ. τη δομημένη ενεργητική ακρόαση

Οι μαθητές της πρώτης ομάδας, κατά την πρώτη ακρόαση έπρεπε να ακούσουν προσεκτικά και χωρίς περισπασμούς το μουσικό κομμάτι. Κατά τη δεύτερη ακρόαση τους δόθηκε ο χάρτης ακρόασης. Στους μαθητές της δεύτερης ομάδας ζητήθηκε κατά την πρώτη ακρόαση του έργου να ανταποκριθούν αυθόρμητα στη μουσική, κουνώντας τα χέρια τους και αφήνοντας ίχνη της κίνησης σε ένα δοχείο με άμμο. Κατά τη δεύτερη ακρόαση ακολούθησαν τον χάρτη ακρόασης. Στους μαθητές της τρίτης ομάδας, κατά την πρώτη ακρόαση ζητήθηκε να ακολουθήσουν τις κινήσεις μιας από τις ερευνήτριες, σε μορφή καθρέφτη, σε μια χορογραφία με τα χέρια που αντιστοιχούσε στο περίγραμμα της μελωδίας και τα ρυθμικά σχήματα των μουσικών έργων. Κατά τη δεύτερη ακρόαση ακολούθησαν τον χάρτη ακρόασης, όπως και οι προηγούμενες ομάδες. Η μελέτη συμπεριέλαβε 41 μαθητές της Β' και Γ' τάξης ενός δημοτικού σχολείου στην Iowa. Όλοι οι μαθητές συμμετείχαν στο μάθημα της μουσικής του σχολείου και 16 από αυτούς δήλωσαν ότι έκαναν επιπλέον μαθήματα πιάνου. Πριν τη συμμετοχή τους στην έρευνα οι μαθητές αξιολογήθηκαν στη διάκριση μελωδικών και ρυθμικών μοτίβων, με τη χρήση του Intermediate Measures of Music Audiation τέστ (Μεσαίες Μετρήσεις Μουσικής Ακουστικότητας IMMA), και τοποθετήθηκαν με ισοκατανομή στις τρεις παραπάνω ομάδες (α, β, γ). Ως μουσικό έργο μέτριας δυσκολίας, οι ερευνήτριες χρησιμοποίησαν το **March** από τη Σουίτα. Ως χάρτη ακρόασης χρησιμοποίησαν τον χάρτη που προτείνεται από το εκπαιδευτικό πακέτο Silver Burdett Ginn (1995).

Η έρευνά τους έδειξε ότι η ταχύτητα και η ακρίβεια στην ανάγνωση ενός τυποποιημένου χάρτη ακρόασης επηρεάζεται θετικά από το επίπεδο της ακουστικότητας (ακουστικής αντίληψης) των παιδιών, όπως αξιολογείται από το τεστ IMMA. Στην έρευνά τους οι μαθητές που έλαβαν υψηλότερα σκορ στο IMMA παρακολουθούσαν μαθήματα πιάνου. Οι Gromko και Russell σχολιάζουν ότι τα ευρήματα της έρευνάς τους δείχνουν πως για να είναι αποτελεσματική η ανάγνωση ενός χάρτη ακρόασης, θα πρέπει η μορφή του χάρτη να είναι κατάλληλη για την ηλικία των μαθητών στους οποίους απευθύνεται αλλά και με την πρότερη μουσική τους εμπειρία. Έτσι, για να αποφασίσει ο/η εκπαιδευτικός ποιοι χάρτες είναι κατάλληλοι για χρήση στη μουσική τάξη

θα πρέπει να λάβει υπόψη την προηγούμενη μουσική εμπειρία των παιδιών σε δεξιότητες μουσικής ακρόασης και μουσικής ανάγνωσης, καθώς επίσης και την ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται πώς τα συγκεκριμένα γραφικά που χρησιμοποιούνται στον χάρτη απεικονίζουν τις διαφοροποιήσεις των μουσικών στοιχείων του έργου.

γ. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση του Kassner (2007)

Στη αυτή τη μελέτη, ο Kassner (2007), αναλύει και αξιολογεί διαδραστικούς (animated) χάρτες ακρόασης οι οποίοι προτείνονται για χρήση στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στη μελέτη του εξετάζει 46 διαδραστικούς (animated) χάρτες ακρόασης, οι οποίοι προτείνονται για χρήση στη γενική εκπαίδευση, από ένα έτοιμο διδακτικό πακέτο (Burdett, 2006). Δημιούργησε έναν πίνακα στον οποίο περιγράφει: τον αριθμό του κομματιού και του δίσκου στον οποίο περιέχεται, τον συνθέτη και τον τίτλο, την αλφαριθμητική κωδικοποίηση με βάση το Εθνικό Πρόγραμμα Σπουδών, το είδος animation που χρησιμοποιείται στον χάρτη και τις μουσικές έννοιες που διδάσκονται με τον συγκεκριμένο χάρτη ακρόασης. Ο Kassner στον πίνακα αυτόν αξιολογεί τους 46 χάρτες ακρόασης με βάση την εμπειρία του και χαρακτηρίζει με 1* αυτούς που θεωρεί ως ενδιαφέροντες και χρήσιμους και με 2* αυτούς που θεωρεί εξαιρετικούς από κάθε άποψη.

Δύο από τους χάρτες ακρόασης στους οποίους αναφέρεται αφορούν μέρη της Σουίτας «Καρυοθραύστης». Αυτοί είναι: 1. Ο χάρτης για το μέρος “Trepak”, ο οποίος προτείνεται για την κατανόηση του μέτρου και της φόρμας και 2. Ο χάρτης για το μέρος “Waltz of the Flowers”, ο οποίος προτείνεται για την κατανόηση της μελωδικής γραμμής, της φόρμας και του ηχοχρώματος. Και οι δυο χάρτες αξιολογούνται με 1*.

1.7. Περιορισμοί της χρήσης του χάρτη ακρόασης

Ο χάρτης ακρόασης είναι ένα από τα πολλά διαφορετικά εργαλεία που μπορεί ή προτείνεται να χρησιμοποιήσει ο/η εκπαιδευτικός στο μάθημα της Μουσικής, ανάλογα με τους εκπαιδευτικούς στόχους του συγκεκριμένου μαθήματος, για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης ενός μουσικού έργου. Παρ' όλα αυτά, πολλοί μουσικοπαιδαγωγοί έχουν παρατηρήσει ότι υπάρχουν αρκετοί περιορισμοί στη χρήση του χάρτη ακρόασης, τους οποίους πρέπει να γνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί που τους χρησιμοποιούν κατά τη διδασκαλία τους.

Ένας περιορισμός της χρήσης του χάρτη ακρόασης αναφέρεται από την Κοκκίδου (2015). Στο βιβλίο της για τη Διδακτική της Μουσικής (2015) σημειώνει ότι οι επικριτές των χαρτών ακρόασης

θεωρούν ότι οι χάρτες ακρόασης μπορεί να περιορίσουν το ενδιαφέρον των παιδιών σε συγκεκριμένα μουσικά στοιχεία (ύψος, φόρμα κ.α.), σε αυτά που απεικονίζουν μόνο, και να τους στερήσουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν μια συνολική αίσθηση του μουσικού κόσμου.

Γι' αυτό το λόγο, είναι σημαντικό ο/η εκπαιδευτικός της μουσικής συνειδητά να χρησιμοποιεί τον χάρτη ακρόασης ως **ένα** από τα εργαλεία για την ανάπτυξη της ενεργητικής ακρόασης των μαθητών του.

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΕΡΕΥΝΑ

2.1. Στόχοι της έρευνας

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην παρούσα πτυχιακή εργασία είχε δύο βασικούς στόχους:

α) Ο πρώτος στόχος ήταν ο εντοπισμός χαρτών ακρόασης οι οποίοι δημιουργήθηκαν για εκπαιδευτική χρήση για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης των μερών της Σουίτας «Καρυοθραύστης» του P.I.Tchaikovsky, και προσφέρονται με ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο.

β) Ο δεύτερος στόχος ήταν η παρουσίαση και ανάλυση των χαρτών ακρόασης που εντοπίστηκαν, με βάση το μέρος της Σουίτας που απεικονίζει ο χάρτης ακρόασης, τα μουσικά στοιχεία/έννοιες που παρουσιάζει και το ηλεκτρονικό μέσο στο οποίο δημοσιεύτηκε (ιστοχώρος, ιστολόγιο (blog), Youtube).

2.2. Μέθοδος της έρευνας – διαδικασία

Η αναζήτηση των χαρτών ακρόασης για τη Σουίτα «Καρυοθραύστης» του P.I. Tchaikovsky πραγματοποιήθηκε μέσω έρευνας στο διαδίκτυο, κατά το χρονικό διάστημα: Δεκέμβριος 2022 έως Απρίλιος 2023. Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω μηχανές αναζήτησης:

(α) Google (<https://www.google.com>) και (β) Youtube (<https://www.youtube.com/>).

Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν: *Καρυοθραύστης Χάρτες Ακρόασης, Nutcracker Listening Maps, Nutcracker Visual Maps, Cascanueces Musicograma.*

Όσον αφορά τους περιορισμούς της έρευνας, η έρευνα στόχευε στον εντοπισμό χαρτών ακρόασης που διατίθενται ελεύθερα στο διαδίκτυο και είναι στην αγγλική και την ισπανική γλώσσα. Υπάρχουν αρκετοί ιστότοποι για εκπαιδευτικούς, όπως το Teachers pay Teachers, το Twinkl κ.ά., όπου συναντά κανείς έναν σημαντικό αριθμό πακέτων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με θέμα τον Καρυοθραύστη, στην Αγγλική και την Ισπανική γλώσσα, και διατίθενται με πληρωμή. Συχνά, στα πακέτα αυτά συμπεριλαμβάνονται και χάρτες ακρόασης. Αυτοί οι χάρτες ακρόασης δεν συμπεριλήφθηκαν στα αποτελέσματα της έρευνας. Επίσης, δεν συμπεριλήφθηκαν βίντεο και εικονικές αναπαραστάσεις οι οποίες αφορούσαν τη ρυθμική συνοδεία του μουσικού έργου με κρουστά, body percussion και άλλες κινητικές δραστηριότητες (με μαντήλια, αλεξιπτωτο κ.ά.).

2.3. Αποτελέσματα της έρευνας

Εντοπίστηκαν 70 χάρτες ακρόασης που πληρούσαν τα κριτήρια επιλογής (Πίνακας 1). 16 χάρτες ακρόασης εντοπίστηκαν σε ιστοτόπους/ιστολόγια (blogs) (Πίνακας 2) και 54 χάρτες ακρόασης εντοπίστηκαν σε κανάλια στο Youtube (Πίνακας 3). Αναλυτικά:

1. Για το πρώτο μέρος **Ouverture Miniature** βρέθηκαν 2 χάρτες, ένας κινούμενος και ένας στατικός. Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν είναι οι οικογένειες των μουσικών οργάνων, η φόρμα (A-B-A-B-Coda) και η μουσική υφή (π.χ. pizzicato).
2. Για το **March** (εμβατήριο) βρέθηκαν 18 χάρτες κινούμενοι, στατικοί ή κινουμένων σχεδίων (animation). Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν είναι η φόρμα του κομματιού (A-B-A), οι διαφορετικές ομάδες των μουσικών οργάνων, το τονικό ύψος, ο ρυθμός, το ηχόχρωμα, καθώς και η χρονική διάρκεια,.
3. Για το **Danse de la Fée Dragée** (Ο χορός της Ζαχαρένιας Νεράιδας) βρέθηκαν 14 χάρτες κινούμενοι, στατικοί ή κινουμένων σχεδίων (animation). Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν, είναι η φόρμα του κομματιού (A-B-Ιντερλούδιο-Coda), η συνήχηση, το ηχόχρωμα, οι διαφορετικές ομάδες των μουσικών οργάνων, το τονικό ύψος, η χρονική διάρκεια και ο ρυθμός.
4. Για το **Danse Russe, Trépak** (Ρωσικός Χορός) βρέθηκαν 16 χάρτες κινούμενοι, στατικοί ή κινουμένων σχεδίων (animation). Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν είναι η φόρμα του κομματιού (A-B-γέφυρα-A-Coda), οι διαφορετικές ομάδες των μουσικών οργάνων, η χρονική διάρκεια, ρυθμικά στοιχεία, καθώς και η ρυθμική αγωγή (tempo) (accelerando).
5. Για το **Danse Arabe** (Καφές-Αραβικός Χορός) βρέθηκε ένας χάρτης κινουμένων σχεδίων (animation). Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνει είναι η φόρμα του κομματιού (Εισαγωγή-A-Ιντερλούδιο-B-Ιντερλούδιο-A-Coda), τα κυρίαρχα μουσικά όργανα και η παρτιτούρα της βασικής μελωδίας.
6. Για το **Danse chinoise** (Τσάι-Κινέζικος Χορός) βρέθηκαν 12 χάρτες κινούμενοι, στατικοί ή κινουμένων σχεδίων (animation). Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν είναι η φόρμα του κομματιού (Εισαγωγή-A-B-A'-Coda), οι διαφορετικές ομάδες των μουσικών οργάνων, το ηχόχρωμα, το tempo, οι δυναμικές, καθώς και η ένδειξη της σημειογραφίας της επανάληψης.
7. Για το **Danse des mirlitons** (Χορός των φλάουτων-καλαμιών) βρέθηκαν 2 χάρτες, ένας κινουμένων σχεδίων (animation) και ένας κινούμενος. Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν, είναι η φόρμα ροντό του κομματιού (ΑΒΑΓΑ) και παραστατικές φιγούρες.

8. Για το τελευταίο μέρος **Valse des fleurs** (Χορός των λουλουδιών) βρέθηκαν 5 χάρτες κινουμένων σχεδίων (animation), στατικοί και κινούμενοι. Τα μουσικά στοιχεία που περιλαμβάνουν είναι η φόρμα (ΑΒΓΑΒΑΑΓ-Coda), το ηχόχρωμα, το ρυθμικό μοτίβο και η χρονική διάρκεια.

Το μέρος για το οποίο έχουν εντοπιστεί οι περισσότεροι χάρτες είναι το March. Ακολουθεί το Danse Russe, Danse de la Fee Dragée, Danse chinoise, Valse de fleurs και το Danse de mirlitons. Τέλος έχει εντοπιστεί μόνο ένας χάρτης για το Danse Arabe.

Πίνακας 1. Συνοπτικός Πίνακας χαρτών ακρόασης για τη Σουίτα «Καρυοθραύστης» του Ρ.Ι.Tchaikovsky και τα βασικά μουσικά στοιχεία που απεικονίζονται

	Μέρος της Σουίτας	N	Βασικά μουσικά στοιχεία που απεικονίζονται
1.	Ouverture Miniature	2	Φόρμα (A-B-A-B-Coda) Ηχόχρωμα Διάρκεια
2.	March	18	Φόρμα (A – B – A – Γ – A – B – A) Ηχόχρωμα Τονικό ύψος – μελωδική γραμμή Δυναμικές
3.	Danse de la Fée Dragée	14	Φόρμα (Intro – A – B – A) Ηχόχρωμα Τονικό ύψος
4.	Danse Russe. Trépak Ρωσικός Χορός	16	Φόρμα (A – A – B – Ιντερλούδιο – A') Ηχόχρωμα Τονικό ύψος Ρυθμός Δυναμικές
5.	Danse Arabe Καφές-Αραβικός Χορός	1	Φόρμα (Εισαγωγή – A – Ιντερλούδιο – B – Ιντερλούδιο – A – Coda) Ηχόχρωμα Τονικό ύψος
6.	Danse chinoise Τσάι-Κινέζικος Χορός	12	Φόρμα (Εισαγωγή – A – B – A – Coda) Ηχόχρωμα Τονικό ύψος
7.	Danse des mirlitons Χορός των καλαμιών	2	φόρμα Ροντό (A – B – A -Γ – A) Ηχόχρωμα
8.	Valse des fleurs Χορός των λουλουδιών	5	Φόρμα (A – B – Γ – A - B – A – A – Γ – Coda) Ηχόχρωμα

Σύνολο

70

Πίνακας 2. Αναλυτικός πίνακας με τους χάρτες ακρόασης που εντοπίστηκαν σε ιστοτόπους (I), ιστολόγια (B) και Google Drive (GD)

		Δημιουργός	Έτος	Τίτλος	Μουσικές έννοιες	Ηλεκτρονική διεύθυνση
Για το μέρος της Σουίτας: March						
1	I	Priest T., Weber State University		Visual map of “The March” from the Nutcracker	Φόρμα Ηχόχρωμα Τονικό ύψος Χρονική διάρκεια	https://faculty.weber.edu/tpriest/visuallisteningmaps/NutcrackerMarch.jpg
2	B	Zoando o vento	2014	EL cascanueces MARCHA	Φόρμα Ρυθμός	https://zoandovento.blogspot.com/2014/11/el-cascanueces-marcha.html
3	B	RECURSOS Y ACTIVIDADES PARA EDUCACIÓN INFANTIL		Marcha the Cascanueces	Φόρμα Ρυθμός	http://plastificandoilusionesenlainfancia.blogspot.com/p/musicogramas.html

4	I	Escobes A. C. El Cuarto del Piano	2021	EL CASCANUECES - Marcha	Ρυθμός (Δεξί, αριστερό χέρι στο πιάνο)	https://www.elcuartodelpiano.com/wp-content/uploads/2021/03/Tchaikovsky-CascanuecesMarcha-Signos-ElcuartoDelPiano.pdf
Για το μέρος της Σουίτας: Danse de la Fée Dragée (Dance of the Sugarplum Fairy)						
5	I	Escobes A. C. El Cuarto del Piano	2021	EL CASCANUECES – Danza del hada de azúcar	Ρυθμός Συνήχηση (Δεξί, αριστερό χέρι στο πιάνο)	https://www.elcuartodelpiano.com/wp-content/uploads/2021/03/Tchaikovsky-CascanuecesDanzaAzucar-Signos-ElcuartoDelPiano.pdf
6	B	Primaria Murcia Divino Maestro	2014	"Danza de las hadas de azúcar" Tchaikovsky	Φόρμα Ηχόχρωμα Τονικό ύψος Χρονική διάρκεια	http://primariamurciadivinomaestro.blogspot.com/2014/12/el-cascanueces-1-ep.html
7	B	Blair D. Musical Maps		"Dance of the Sugarplum Fairy"	Τονικό Ύψος Ρυθμός	https://musicalmaps.weebly.com/uploads/1/1/7/6/11768168/dance_of_the_sugar_plum_fairy.pdf

Για το μέρος της Σουίτας: **Danse Russe. Trepak**

8	I	Priest T., Weber State University		"Russian Dance" Visual Map	Φόρμα Ρυθμός	https://faculty.weber.edu/tpriest/visuallisteningmaps/RussianDance.html
9	I	Priest T., Weber State University		"Russian Dance" Tap Chart	Ρυθμός Χρονική διάρκεια	https://faculty.weber.edu/tpriest/visuallisteningmaps/Rus siandancetap.html
10	B	RECURSOS Y ACTIVIDADES PARA EDUCACIÓN INFANTIL		El Cascanueces: Danza Rusa "Trepak"	Φόρμα Ρυθμός Τέμπο (accelerando)	http://plastificandoilusionesenlainfancia.blogspot.com/p/musicogramas.html
11	I	Ceip Manuel Masdías		Danza Rusa	Φόρμα Ρυθμικό μοτίβο	https://www.edu.xunta.gal/centros/ceipmanuelmasdias/?q=node/581
12	I	Brianne Gidcumb - Institute for Arts Integration and STEAM		Trepak (Russian Dance)	Φόρμα	https://artsintegration.com/wp-content/uploads/2017/11/Trepak-Listening-Map.pdf
13	I	Gonzalo Rubiano. Departamento de Musica Gimnasio Los Portales		The Nutcracker Suite Russian Dance	Φόρμα Ρυθμός Ηχώχρωμα	https://gr.pinterest.com/pin/519673244492315680/visual-search/?x=16&y=12&w=530&h=397&imageSignature=4720c3146566d6215faaf5a0ae896e84

Για το μέρος της Σουίτας: **Danse chinoise. (Chinese Dance)**

14	I	Priest T., Weber State University		The Chinese Dance	Φόρμα Ρυθμός Ηχόχρωμα	https://faculty.weber.edu/tpriest/visuallistingmaps/Chinese%20Dance.html
15	I	Άγνωστος (προσαρμογή Aliarte)		Musicograma Danza China Tchaikovsky	Ρυθμός Ηχόχρωμα	https://aliarte.es/recursos-didacticos-gratuitos/1757-4452-musicograma-danza-china-tchaikovsky.html#/321-recursos-didacticos-musicales-digital-descarga-gratuita-no-se-envia-nada-solo-descargar-gatelo
16	GD	Milagros Botella Silvestre		Musicograma Danza China	Tempo Δυναμικές	https://drive.google.com/file/d/1kPXv9NVwP3MBwH9II_GggvFeJD7ANsJf/view

Πίνακας 3. Χάρτες Ακρόασης στο Youtube

Μέρος της Σουίτας	Κάτοχος Καναλιού	Έτος	Τίτλος βίντεο	Μουσικές έννοιες	Διεύθυνση ιστοσελίδας	Είδος Χάρτη ακρόασης – Παρατηρήσεις
Ouverture miniature	The Harmony Circle	2020	Nutcracker Miniature Overture - Interactive Listening Map	Φόρμα Ηχόχρωμα Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=V2WHtYBDX9I	Κινούμενος
March	Raonna Studios	2010	Tchaikovsky's "March" from The Nutcracker Suite - Listening Map	Ηχόχρωμα Tempo Δυναμικές (crescendo-diminuendo)	https://www.youtube.com/watch?v=NS_NtnCKPKY	Κινούμενος
	Cintia Daràs Castañeda	2015	MUSICOGRAMA CASCANUECES	Ηχόχρωμα	https://www.youtube.com/watch?v=9MLFCciAug4	Στατικός
	Priscila Padilla Bosque	2016	Musicograma "El Vals* del Cascanueces"	Ηχόχρωμα Τονικό ύψος Tempo Ρυθμικά/ μελωδικά μοτίβα	https://www.youtube.com/watch?v=ttUTA-64fFk	Στατικός
	Haha Music Education	2018	The Nutcracker: March Freeze Game	Φόρμα Ηχόχρωμα Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=90j3vG013xU	Κινούμενος

Ready GO Music	2019	March of the Nutcracker - Animated Form Chart	Φόρμα	https://www.youtube.com/watch?v=8-23wMIZuXE	Κινούμενος
Patrick Johnston	2020	Nutcracker - March (Listening Map)	Φόρμα Ηχόχρωμα Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=7T-1ZwM8OMM	Κινούμενος
Η θεωρία της ευτυχίας-Ευτυχία Τσεσμελή	2020	March of the Nutcracker	Φόρμα Ηχόχρωμα	https://www.youtube.com/watch?v=NMz-2ijbfs0	Κινούμενος
ClavedeCelia	2020	Musicograma: El Cascanueces	Ηχόχρωμα	https://www.youtube.com/watch?v=dXQqGApWo7M	Κινούμενος
MARTA MARCOS GONZÁLEZ	2020	Musicograma: Vals* del cascanueces - Tchaikovski	Ηχόχρωμα Tempo Τονικό ύψος	https://www.youtube.com/watch?v=HCrczkN7qro	Στατικός
mayan91	2020	Musicograma Cascanueces	Ηχόχρωμα Tempo Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=eTO_zXZ3JI8	Κινούμενος
Docha_vita	2021	Nutcracker March listening map	Ηχόχρωμα Tempo	https://www.youtube.com/watch?v=kMHvA_RGUr4	Στατικός
Prof. Gabriel Silva	2021	Tchaikovsky - The Nutcracker Musicograma	Τονικό ύψος μελωδία	https://www.youtube.com/watch?v=ZuLlxgBuLhY	Στατικός

	Musication	2022	The Nutcracker March - Boomwhackers DoReMi	Τονικό ύψος- μελωδική γραμμή	https://www.youtube.com/watch?v=2ZUq2DBz5c4	Κινούμενος
	El bardo afinado	2022	Marcha de El Cascanueces – Musicograma	Φόρμα Ηχόχρωμα Tempo	https://www.youtube.com/watch?v=VqviY7njdH4	Κινούμενος
Danse de la Fée Dragée	Smalin	2015	Tchaikovsky, The Nutcracker (suite), 3. Dance of the Sugarplum Fairy	Τονικό ύψος Συνηχήσεις	https://www.youtube.com/watch?v=cZ7tZFigmac&list=PLeIEzTz9VIA15P9pnxs-LOHXKS3aej_F9&index=4	Κινούμενος
	Claudia García Pérez	2018	Musicograma "El Hada del Azúcar"	Ηχόχρωμα Tempo	https://www.youtube.com/watch?v=Ne60OrDps4g	Κινούμενος
	Musication	2018	Sugar Fairy 1 - Boomwhackers	Τονικό ύψος – Μελωδική γραμμή	https://www.youtube.com/watch?v=4aM17sm3Stg	Κινούμενος
	Musication	2018	Sugar Fairy 2 - Boomwhackers	Τονικό ύψος – Μελωδική γραμμή Συνήχηση	https://www.youtube.com/watch?v=dlwmzLlOgo0&t=75s	Κινούμενος
	LineChaos	2019	Line Rider - Dance of the Sugar Plum Fairy - Tchaikovsky	Μελωδική γραμμή	https://www.youtube.com/watch?v=7BeS676hKnA	Κινούμενος
	Treble Teacher	2020	Dance of the Sugar Plum Fairy - Tchaikovsky - Listening Map	Ηχόχρωμα Τονικό ύψος Tempo	https://www.youtube.com/watch?v=vBPjobRdnrY	Κινούμενος

	Patrick Johnston	2020	Nutcracker - Dance of the Sugar Plum Fairy (Listening Map)	Φόρμα Tempo Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=tn-CXzuL3JA	Κινούμενος
	Seños Molonas	2021	Musicograma "Danza del Hada del azúcar"	Ηχόχρωμα Tempo Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=1GS05LgepKU	Στατικός
	Musication	2022	Sugar Fairy 1 - Boomwhackers + Rhythm	Tempo Τονικό ύψος – Μελωδική γραμμή Ρυθμικές αξίες	https://www.youtube.com/watch?v=EzOC4URX0ts	Κινούμενος
	Dynamic Music Teaching	2022	Dance of the Sugar Plum Fairy: Listening Map	Φόρμα Ηχόχρωμα Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=IlBKWa_loBE	Κινούμενος
	Musication	2022	Sugar Fairy 2 - Boomwhackers + Rhythm	Τονικό ύψος – Μελωδική γραμμή Συνήχηση Ρυθμικές αξίες	https://www.youtube.com/watch?v=e7Zmxi5gfT4	Κινούμενος
Danse russe. Trépak	Musication	2017	Trepak easy - Boomwhackers	Tempo Τονικό ύψος- μελωδική γραμμή	https://www.youtube.com/watch?v=5M19XR1Eu-c	Κινούμενος
	Ready GO Music	2019	Trepak - Animated Form Chart	Φόρμα	https://www.youtube.com/watch?v=FuDRSrB5yFw	Κινούμενος

Ms. Rowe	2020	Listening Map Trepak Russian Dance, Nutcracker Suite	Φόρμα Ηχόχρωμα Tempo	https://www.youtube.com/watch?v=velzcc56Z0o	Κινούμενος
Patrick Johnston	2020	Nutcracker - Russian Dance Trepak (Listening Map)	Φόρμα Ηχόχρωμα Tempo Ρυθμικά μοτίβα	https://www.youtube.com/watch?v=yw--D7jGWNQ	Κινούμενος
Smalin	2020	Tchaikovsky, The Nutcracker (suite), 4. Russian Dance (Трепак)	Τονικό ύψος – Μελωδική γραμμή Συνήχηση Ρυθμικές αξίες	https://www.youtube.com/watch?v=q_AFAeQvkfo	Κινούμενος
Jennifer Leben	2020	Trepak Listening Map	Φόρμα Tempo Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=-Dyhhodb--o	Στατικός
Nathan Kincaid	2021	Listening Map- Tchaikovsky Nutcracker, Op. 71, Trepak	Φόρμα Tempo Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=IAfE9rvII34	Στατικός
Matthew Buckley	2022	Line Rider #30 - The Nutcracker, Trepak/"Russian Dance" (Tchaikovsky)	Μελωδική γραμμή Συνήχηση	https://www.youtube.com/watch?v=-WbdUrdIEyY	Κινούμενος

	Ale Adoración	2021	Musicograma " Danza Rusa" del Ballet "El Cascanueces"	Tempo	https://www.youtube.com/watch?v= qcPkCGOmpA	Στατικός
	MUSYGAUNAS	2018	Danza Rusa. Tchaikovsky	Φόρμα Ρυθμικές αξίες	https://www.youtube.com/watch?v=Ydi2WtwGUV0	Κινούμενος
Danse Arabe	The Harmony Circle	2020	Nutcracker Arabian Dance - Interactive Listening Map	Φόρμα Ηχόχρωμα Ρυθμικές αξίες Συνήχηση (ostinato)	https://www.youtube.com/watch?v=UE6eGWUgKAw	Κινούμενος
Danse chinoise	CEIP La Torre de les Maçanes	2012	danza china	Tempo Ρυθμικά μοτίβα Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=nW2EoqgbaVA	Στατικός
	Antonio Campos	2013	Musicograma: Danza China, "El Cascanueces"	Ηχόχρωμα Συνηχήσεις	https://www.youtube.com/watch?v=4-TY0kxotIA	Κινούμενος
	Patrick Johnston	2020	Nutcracker - Chinese Dance (Listening Map)	Φόρμα Ηχόχρωμα Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=Q9B_3b1jnZA	Κινούμενος
	Ms. Rowe	2020	Listening Map: Chinese Dance, Nutcracker Suite	Φόρμα Ηχόχρωμα Δυναμικές Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=4AfhcUG6FDM	Κινούμενος
	Aliarte	2021	Musicograma Danza China Tchaikovsky	Φόρμα Ηχόχρωμα Tempo Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=jdHHyrJLyRE	Στατικός

	Alritmode_monti	2021	MUSICOGRAMA DANZA CHINA Tchaikovsky. Versión Montiel Pérez	Φόρμα	https://www.youtube.com/watch?v=7lCakiwoG0k	Κινούμενος
	Les notes de Sergi	2021	Musicograma Danza China Tchaikovsky	Tempo Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=nyXrKR6b4dU	Στατικός
	Educa Con Música	2021	INSTRUMENTACIÓN: "Danza china", de Tchaikovsky	Ηχώχρωμα Ρυθμός Ρυθμικές αξίες	https://www.youtube.com/watch?v=qaNj-cl2a-E	Κινούμενος
	Sara Jimenez Barastegui	2022	Musicograma Danza China	Ηχώχρωμα Συνήχηση Δυναμικές	https://www.youtube.com/watch?v=eAlWhydQXBE	Κινούμενος
Danse des Mirlitons	Ángela Romero Miguel	2019	Musicograma el cascanueces - Ángela Romero Miguel	Ρυθμικά/ μελωδικά μοτίβα	https://www.youtube.com/watch?v=ilvRokInwM0	Κινούμενος
	Rhythm Recess	2020	Dance of the Reed Flutes- Marzipan- Scarf Dance Play Along- Form Chart	Φόρμα Tempo	https://www.youtube.com/watch?v=HMvaV_fnPOE	Κινούμενος
Valse des Fleurs	Patricia Amanda López Moya	2010	Musicograma - El vals de las Flores	Φόρμα και μουσική υφή	https://www.youtube.com/watch?v=diqDijUt2oc	Κινούμενος

	Lluis Ambou	2016	Musicograma El Vals de las Flores	Φόρμα, Ηχόχρωμα. οργανογνωσία	https://www.youtube.com/watch?v=8tnl_VMjVQ8	Κινούμενος
	ClavedeCelia	2020	Musicograma Vals de las Flores	Φόρμα, Ηχόχρωμα, οργανογνωσία	https://www.youtube.com/watch?v=xYbW91aE9yc	Κινούμενος
	Menchu Music	2020	El vals de las flores - Musicograma	Ηχόχρωμα Ρυθμικό μοτίβο	https://www.youtube.com/watch?v=PirgO5XpQQw	Στατικός
	Patrick Johnston	2020	Nutcracker - Waltz of the Flowers (Listening Map)	Φόρμα Ηχόχρωμα Ρυθμικό μοτίβο Χρονική διάρκεια	https://www.youtube.com/watch?v=1xLaMxFBtBg	Κινούμενος
	Laura FV	2020	El vals de les flors (musicograma)	Φόρμα υφή μουσικά σύμβολα	https://youtu.be/JKMnZuckFQU	Στατικός
	Alritmode_monti	2021	MUSICOGRAMA EL VALS DE LAS FLORES - Tchaikovsky. Montiel Pérez	Φόρμα Ηχόχρωμα	https://www.youtube.com/watch?v=jj5Q107lyHc	Κινούμενος

* Ο τίτλος αναφέρει "Vals" αντί "March"

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

3.1. Ο χάρτης ακρόασης ως βασικό παιδαγωγικό εργαλείο για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης ενός μουσικού έργου

Ο χάρτης ακρόασης αποτελεί ένα βασικό εργαλείο μη συμβατικής μουσικής σημειογραφίας που μπορεί να αξιοποιήσει ο/η εκπαιδευτικός για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης ενός μουσικού έργου, γιατί ανταποκρίνεται στην ανάγκη των παιδιών να οπτικοποιήσουν τα επιμέρους μουσικά στοιχεία που προσλαμβάνουν ηχητικά τη στιγμή της ακρόασης.

Ο χάρτης ακρόασης είναι ένας οπτικός οδηγός ακρόασης που μπορεί να περιλαμβάνει σημεία, γραμμές, σχήματα, εικόνες, γραφικά σύμβολα ή/και διαφορετικά χρώματα. Χρησιμοποιείται ως παιδαγωγικό βοήθημα για την ακρόαση ενός μουσικού κομματιού με την οπτικοποίηση και αναπαράσταση μουσικών στοιχείων και φαινομένων και δημιουργείται με συγκεκριμένο σκοπό, δηλ. συγκεκριμένη ομάδα – στόχο στην οποία απευθύνεται και συγκεκριμένους παιδαγωγικούς στόχους (Cassidy,2001· Beam-Barber,2002· Gromko & Russell,2002· Lan Tan & Kelly,2004· Kassner, 2007· Blair,2007· Blair, 2012· Şen,2021).

3.1.1. Μορφές και χρήσεις του χάρτη ακρόασης

Ο χάρτης ακρόασης μπορεί να έχει διαφορετικές μορφές που εξαρτώνται από τους διδακτικούς στόχους του εκπαιδευτικού, την ηλικιακή ομάδα των μαθητών και την προηγούμενη μουσική τους εμπειρία και γνώση. Η μορφή του χάρτη ακρόασης εξαρτάται επίσης από τα διαθέσιμα εκπαιδευτικά μέσα (πίνακας, ηλεκτρονικός υπολογιστής, βιντεοπροβολέας κ.λπ.).

Ο χάρτης ακρόασης μπορεί να είναι **στατικός**, σχεδιασμένος στο χέρι ή σε ηλεκτρονικό υπολογιστή. Σε αυτή την περίπτωση μοιράζεται στους μαθητές σε έντυπη μορφή ή αναρτάται (ή προβάλλεται) στον πίνακα. Εάν δεν είναι στατικός, μπορεί να είναι **κινούμενος** (animated) και στην περίπτωση αυτή είναι απαραίτητο να υπάρχουν διαθέσιμα ψηφιακά μέσα (Η/Υ, βιντεοπροβολέας και ηχητικός εξοπλισμός) στην αίθουσα του μαθήματος μουσικής.

Ως προς τις απεικονίσεις , ο χάρτης ακρόασης μπορεί να απεικονίζει το μελωδικό περίγραμμα και στοιχεία διάρκειας, χρησιμεύοντας ως γραφική παρτιτούρα, χωρίς αυτό να είναι απαραίτητο. Η αντιστοίχιση του μουσικού περιεχομένου μπορεί να απεικονίζεται με στατικά γραφικά, με κινούμενα γραφικά (animation), με σύμβολα, εικόνες, σκίτσα, γεωμετρικά σχήματα, γραμμές,

σημεία, με χρήση γραμμάτων, λέξεων, αριθμών ή/και κώδικα, καθώς επίσης με χρήση διαφορετικών χρωμάτων.

Ως προς το **μουσικό περιεχόμενο**, ανάλογα με τους διδακτικούς στόχους, ο χάρτης ακρόασης μπορεί να απεικονίζει διάφορα μουσικά στοιχεία όπως είναι η φόρμα, το ηχόχρωμα, το μελωδικό περίγραμμα, η διάρκεια των ήχων, η μουσική υφή, η τονικότητα και η ένταση. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει μουσικά σύμβολα, όπως το σύμβολο της επανάληψης, και μουσικούς όρους

Ανάλογα με το **μουσικό του περιεχόμενο**, ο χάρτης ακρόασης μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικές ηλικίες και τάξεις στο μάθημα της μουσικής για την ανάπτυξη των μουσικών ακουστικών δεξιοτήτων, την ανάπτυξη δεξιοτήτων μουσικής πρόσληψης, για τη δημιουργία και ανάπτυξη μουσικών ιδεών στα παιδιά, για την κατανόηση των σχέσεων ανάμεσα στα μουσικά στοιχεία που απεικονίζει, για την απομνημόνευση μιας μουσικής σύνθεσης, για την αναγνώριση των ήχων και της τονικότητας των μουσικών οργάνων, για την διδασκαλία μουσικών όρων και εννοιών, για την διδασκαλία της θεωρίας της μουσικής, για την κατανόηση της μουσικής φόρμας, για την διευκόλυνση της ανάλυσης της σύνθεσης, για την εκμάθηση τραγουδιών με το «αυτί», για την κατανόηση της πολυφωνικής μουσικής, για την ανάπτυξη της μουσικής έκφρασης και την ανάπτυξη δεξιοτήτων μουσικής μετατροπίας (transposing). Ειδικότερα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε μουσικές δραστηριότητες προσχολικής ηλικίας, στις γενικές τάξεις μουσικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στην επαγγελματική μουσική εκπαίδευση, σε μαθήματα θεωρίας της μουσικής, σε μαθήματα σύνθεσης και διεύθυνσης, σε μαθήματα ιστορίας της μουσικής, σε μαθήματα σολφέζ και dictée, σε μαθήματα ενορχήστρωσης, σε μαθήματα φωνητικής και ενόργανης μουσικής.

Τέλος, ο χάρτης ακρόασης μπορεί να προέρχεται από κάποιο έτοιμο εκπαιδευτικό πακέτο ή μπορεί να τον δημιουργήσει ο ίδιος ο/η εκπαιδευτικός λαμβάνοντας υπόψη τους συγκεκριμένους μαθητές και τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Μπορεί επίσης να τον δημιουργήσουν οι ίδιοι οι μαθητές αφού έχει προηγηθεί η κατάλληλη προετοιμασία τους από τον/την εκπαιδευτικό (Cassidy,2001· Beam-Barber,2002· Gromko & Russell,2002· Lan Tan & Kelly,2004· Kassner, 2007· Blair, 2007· Blair, 2012· Ξεν,2021).

3.2. Η χρήση της σουίτας «Καρυοθραύστης» ως έργο ακρόασης από μαθητές με περιορισμένη προηγούμενη μουσική γνώση και εμπειρία

Η Σουίτα «Καρυοθραύστης» του Pyotr Ilyich Tchaikovsky προέρχεται από το ομώνυμο μπαλέτο. Είναι ιδιαίτερα αγαπητή σε μικρά και μεγαλύτερα παιδιά, όχι μόνο για τη μουσική της αλλά και για το ιδιαίτερο χριστουγεννιάτικο θέμα της. Μέρη της Σουίτας προτείνονται από πολλούς μουσικοπαιδαγωγούς για την ανάπτυξη δεξιοτήτων ενεργητικής ακρόασης σε αρχάριους μαθητές, χωρίς πρότερη μουσική γνώση και εμπειρία, σε όλο τον κόσμο. Όσον αφορά την υποχρεωτική γενική εκπαίδευση στην Ελλάδα (Δημοτικό και Γυμνάσιο), στο πρόσφατο Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής, προτείνονται μέρη της Σουίτας ως μουσικό υλικό, για διάφορες μουσικές δραστηριότητες της Α΄-Β΄ Δημοτικού, της Γ΄- Δ΄ Δημοτικού και της Α΄ Γυμνασίου (ΙΕΠ 2021α, 2021β).

3.3. Περιορισμοί της χρήσης του χάρτη ακρόασης.

Ο χάρτης ακρόασης είναι ένα από τα διαθέσιμα εργαλεία του μουσικοπαιδαγωγού για την ανάπτυξη της λειτουργίας της ενεργητικής ακρόασης σε μαθητές χωρίς πρότερη μουσική εμπειρία και γνώσεις. Είναι σημαντικό να γίνεται ορθά η χρήση του, ως μία από τις τεχνικές για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης ενός μουσικού έργου, σε συνδυασμό με κιναισθητικές δραστηριότητες που θα κινητοποιήσουν τα παιδιά να προσέξουν τη μουσική που ακούν, χωρίς όμως να τα οδηγήσουν να αντιλαμβάνονται τη μουσική με έναν μόνο τρόπο. Η χρήση του χάρτη ακρόασης θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να μην έχει ως αποτέλεσμα την αναστολή της ανάπτυξης της μουσικής σκέψης, η οποία βασίζεται στη σχέση του ατόμου με την ακουστική πρόσληψη της μουσικής (Κοκκίδου, 2015).

3.4. Συμπεράσματα – Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Συμπερασματικά, από τις μελέτες προκύπτει ότι ο χάρτης ακρόασης είναι ένα πολύ χρήσιμο παιδαγωγικό εργαλείο για την υποστήριξη της ενεργητικής ακρόασης σε μαθητές με περιορισμένες μουσικές γνώσεις και δεξιότητες και μπορεί να συνδυάζεται και με άλλες δραστηριότητες. Απαιτούνται όμως περαιτέρω έρευνες για το πώς πρέπει να χρησιμοποιείται ο χάρτης ακρόασης,

ανάλογα με την ηλικία των μαθητών και την προηγούμενη μουσική τους εμπειρία και γνώση. Επίσης, θα είχε πολύ ενδιαφέρον να διερευνηθεί περαιτέρω το με ποιες άλλες μορφές δραστηριοτήτων μπορεί να συνδυάζεται ώστε να είναι πιο αποτελεσματικός και να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση του μουσικού έργου από τους μαθητές.

Σε ό,τι αφορά τη Σουίτα «Καρυοθραύστης», υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός χαρτών ακρόασης σε ψηφιακή μορφή (κινούμενοι και στατικοί) οι οποίοι είναι με ελεύθερη πρόσβαση στο Youtube . Η αναζήτηση σε άλλες πηγές στο διαδίκτυο έδειξε ότι υπάρχουν ελάχιστοι χάρτες ακρόασης με ελεύθερη πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς ιστοχώρους (sites) και ιστολόγια (blogs) σε εκτυπώσιμη μορφή. Η πλειονότητά τους ανήκει σε κάποιο εκπαιδευτικό πακέτο που διατίθεται από τον εκδοτικό οίκο ή απευθείας από τον ίδιο τον δημιουργό με πληρωμή.

Προτείνεται η περαιτέρω δημιουργία χαρτών ακρόασης για τα μέρη της Σουίτας «Καρυοθραύστης» σε μορφή τέτοια που να μπορεί να τροποποιεί ο/η μουσικοπαιδαγωγός, ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών που πρόκειται να διδάξει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ - ΠΗΓΕΣ

- Beam-Barber, M. (2002). *The effect of music listening maps on second grade music students' preference for and understanding of orchestral music*. (FIU Electronic Theses and Dissertations. 1472)
<https://digitalcommons.fiu.edu/etd/1472>
- Blair, D. (2007). Musical maps as narrative inquiry. *International Journal of Education & the Arts*, 8(15), 1-20 <http://www.ijea.org/v8n15/v8n15.pdf>
- Blair, D. (2012). Do You Hear What I Hear? Musical Maps and Felt Pathways of Musical Understanding. *Visions of Research in Music Education*, 20 (13)
<https://opencommons.uconn.edu/vrme/vol20/iss1/13>
- Cassidy, J. W. (2001). Listening Maps: Undergraduate Students' Ability To Interpret Various Iconic Representations. *Applications of Research in Music Education*, 19(2), 15–19.
<https://doi.org/10.1177/87551233010190020104>
- Διονυσίου, Ζ., & Αγγελίδου, Σ. (Επιμ.) (2009). *Σχολική μουσική εκπαίδευση: Ζητήματα σχεδιασμού, μεθοδολογίας και εφαρμογών*. Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση.
- Dunbar, L. (2016). Enhancing Content Understanding Through Animated Listening Map Development. *General Music Today*, 30(2), 25-28. <https://doi.org/10.1177/1048371316671360>
- Green, L. (2014). *Άκουσε και παίξε (Μτφρ. Κοκκίδου Μ. και Διονυσίου Ζ.)*. Fagotto Books.
- Gromko, J. E., & Russell, C. (2002). Relationships among Young Children's Aural Perception, Listening Condition, and Accurate Reading of Graphic Listening Maps. *Journal of Research in Music Education*, 50(4), 333–342. <https://doi.org/10.2307/3345359>
- Hargreaves, D. (2004). *Η αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής* (Μτφρ. Ε. Μακροπούλου). Fagotto Books.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2021α). *Πρόγραμμα Σπουδών για το Μάθημα Μουσικής στο Δημοτικό*. ΦΕΚ 6433/Β/31-12-2021 - Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
<https://iep.edu.gr/services/eduguide/iframes/education-guide/view-file?fid=5257aac7c9b76673a8d144d33dfd2dbb33c48c81628712679e6a9c9b6ebfba86>

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2021β). *Πρόγραμμα Σπουδών για το Μάθημα Μουσικής στις Α', Β', Γ' τάξεις Γυμνασίου*. ΦΕΚ 5938/16-12-2021 - Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής https://www.iep.edu.gr/services/eduguide/iframes/education-guide/index.php?gv_a=view-file&fid=3bf4d56dbbbb0e8a2a80694d7e81d219287c8a1007e869bac19f95b63f09e08c

Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2001). *Από την ακοή στην ακρόαση*. Edition Orpheus.

Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2003). *Η μουσικοπαιδαγωγική τον 20ο αιώνα*. Edition Orpheus.

Kassner, K. (2007). Animated Listening Maps. *General Music Today*, 20(3), 35-39.

<https://doi.org/10.1177/10483713070200030109>

Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής. Νέες προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Fagotto Books.

Μακροπούλου, Ε., & Βαρελάς, Δ. (2001). *Μουσική. Το πιο συναρπαστικό παιχνίδι*. Fagotto Books.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΠΙ-ΥΠΑΙΘ). (2014). *Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το «Νέο Σχολείο – Σχολείο 21ου αιώνα. Αναθεωρημένη έκδοση για τη Μουσική –Νηπιαγωγείο-Δημοτικό-Γυμνάσιο*.

<http://www.iep.edu.gr/el/arts-yliko/programmata-spoudon-gia-ti-mousiki>

Poznansky, A. (2023a, May 3). Pyotr Ilyich Tchaikovsky. *Encyclopedia Britannica*.

<https://www.britannica.com/biography/Pyotr-Ilyich-Tchaikovsky>

Poznansky, A. (2023b). Tchaikovsky: A Life. *Tchaikovsky Research*. [https://en.tchaikovsky-](https://en.tchaikovsky-research.net/pages/Tchaikovsky: A Life)

[research.net/pages/Tchaikovsky: A Life](https://en.tchaikovsky-research.net/pages/Tchaikovsky: A Life)

Schwarm, B. (2022, December 11). The Nutcracker. *Encyclopedia Britannica*.

<https://www.britannica.com/topic/The-Nutcracker>

Şen, E. (2021). An Analysis on Music Maps with Their Symbolic and Graphic Representations. *Education and Science*, 46(207), 439-463. 10.15390/EB.2021.9683

Solis C., Rajabiyazdi F. & Chevalier F. (2019). Designing Visual Guides for Casual Listeners of Live Orchestral Music. Στο *IEEE Visualization Conference (VIS)* (σσ. 41-45). Vancouver, BC, Canada. <https://doi.org/10.1109/visual.2019.8933734>

- Στάμου, Λ. (2001). Βήματα για τη βασική κατανόηση ενός μουσικού έργου στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. *Μουσική Εκπαίδευση, III(8)*, 60-66.
- Στάμου, Λ. (2012). *Μια ανθρωπιστική προσέγγιση στη διδασκαλία της μουσικής*. Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας
- Στάμου Λ. (2022) *Σημειώσεις μαθήματος Μουσική Παιδαγωγική III*. ΤΜΕΤ-ΠΑΜΑΚ.
- Tan, S.-L., & Kelly, M. E. (2004). Graphic Representations of Short Musical Compositions. *Psychology of Music, 32(2)*, 191–212. <https://doi.org/10.1177/0305735604041494>
- Τσιπλακίδου, Ζ. (2022) *Ο ρόλος και η συμβολή του χάρτη ακρόασης στην ανάπτυξη της ενεργητικής ακρόασης του έργου «Το καρναβάλι των ζώων» του Camille Saint-Saëns από μαθητές με περιορισμένη μουσική εμπειρία και γνώση. Βιβλιογραφική μελέτη. (Πτυχιακή Εργασία. ΤΜΕΤ-ΠΑΜΑΚ.) Ανακτήθηκε από: <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/27311>*
- Wiley R. J. (2001). Tchaikovsky, Pyotr Ilyich. *Oxfordmusiconline/grovemusic*
<https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.51766>

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη): https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CF%89&dq=
- Λεξικό της αρχαίας ελληνικής (Liddell -Scott):
<https://lsj.gr/wiki/%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CE%B9>
- The Nutcracker (suite)
https://en.tchaikovsky-research.net/pages/The_Nutcracker_suite